

Zničené židovské památky severních Čech 1938 - 1989

Neuvěřitelná zloba a barbarství jedné totality vyhnaly a vyvraždily židovské obyvatele kraje, v němž společně s obyvateli českými a německými pracovali, tvořili, budovali města, průmysl a také kostely a synagogy. Své mrtvé pochovávali na hřbitovech a lidsky doufali, že jak je v kraji zvykem, budou své předky dlouho uctívat. První totalita se pokoušela zničit veškeré Židy a jejich stopy, a co se jí nepodařilo, snažila se dokončit ta druhá, dokonce usilovala o zahlazení památky zavražděných. Synagogy zmizely, ač jejich mnohdy nádherná architektura mohla sloužit staletí.

Mizely i hřbitovy, ač mrtví nikomu nepřekáželi a nemohli se bránit. Děkuji autorům výstavy za připomenutí a Vám, milí návštěvníci, děkuji za to, že se na chvíli zastavíte a zamyslíte. Přál bych si, aby podobná hrůza a zlo již krajem nikdy neprošly.

Der unvorstellbare Hass und die Unmenschlichkeit des totalitären Regimes haben die jüdischen Einwohner eines Landstrichs vertrieben und ermordet, in dem sie gemeinsam mit den tschechischen und deutschen Einwohnern arbeiteten und Städte und Industriewerke wie auch Kirchen und Synagogen errichteten. Ihre Toten haben sie auf den Friedhöfen begraben und hofften wie alle Menschen, dass sie ihre Vorfahren lange verehren können, so wie es auch in dieser Gegend üblich war. Das erste totalitäre Regime versuchte dann, alle Juden und ihre Spuren zu vernichten, und was diesem nicht gelang, strebte das folgende Regime an, das sogar um die Tilgung des Andenkens an die Ermordeten bemüht war. Die Synagogen verschwanden, obwohl ihre oft prächtige Architektur noch viele Jahrhunderte hätte fortleben können. Es verschwanden sogar die Friedhöfe, obgleich die Toten niemandem im Wege standen und wehrlos waren.

Ich danke den Autoren der Ausstellung für das Erinnern und Ihnen, verehrte Besucher, danke ich dafür, dass sie einen Augenblick innehalten und nachdenken. Ich wünsche mir, dass vergleichbare Schrecken und ähnliches Unheil nie mehr die Region heimsuchen.

V Praze 2. listopadu 2012, František Bányai,
předseda Pražské židovské obce

Prag, 2. November 2012, František Bányai,
Vorsitzender der jüdischen Gemeinde Prag

Zničené židovské památky severních Čech 1938 - 1989

Motto:

*Je válka, bratříčku, a prší na mne rány,
dláždění krvácí z mých ošlapaných pat
a dveře hostinců jsou právě zavírány
večerem z nejhořčích, které má listopad.
(Jiří Orten, z básně: Je válka...)*

Krajina severních Čech jakoby dodnes žila pod těžkým přikrovem historických událostí minulého století. Vždyť její podoba, rytmus, lidé, posvátná místa, to vše zmizelo v důsledku druhé světové války a dvou ideologií – fašismu a komunismu – které tragicky poznamenaly osudy lidí i míst. Židovské komunity i židovské památky měly za sebou již před tímto stoletím pohnuté a dramatické osudy. Židovské etnikum bylo dlouhodobě izolováno od většinové společnosti. Proces zrovnoprávnění od 19. století na jedné straně působil pozitivně díky uvolnění občanských svobod. Na druhé straně však došlo k opouštění vesnických židovských center a postupnému zániku dosavadních modliteben. První republika po roce 1918 pak tento proces urychlila a během této doby zmizelo z regionu 27 synagog. Obce přestaly existovat a stavby přestaly plnit svůj účel.

Zcela novou situaci přinesly události spojené s nástupem nacismu. Nenávistná ideologie stála i zde za zničením jedinečných památek, tentokrát také v místech, která žila svým přirozeným náboženským životem. Jen během pogromu tzv. „Křišťálové noci“ z 9. na 10. listopadu 1938 bylo na severu Čech zničeno 35 synagog, dalších 25 jich následovalo během samotného válečného období. Během šesti let tak zmizelo na šedesát těchto staveb. Tato skutečnost je však jen drobnou kapitolou uprostřed tragédie holokaustu a zmizení celých generací židovských obyvatel. Poválečná situace nepřinesla v tomto ohledu o nic lepší situaci. Znovu se po roce 1948 objevuje veřejně propagovaný antisemitismus a znovu jsou ničeny židovské památky. V komunistickém režimu však nejde o nějaký přímý a přiznaný likvidační postup. Je zvolena postupná cesta chátrání a následné likvidace. A tak v letech 1948–1989 zmizí z celého území státu další stovka synagog, třináct z nich pak z dnešního Ústeckého kraje. Tato čísla hovoří sama za sebe. Pokud jde o hřbitovy, celkově pak od počátku druhé světové války do roku 1989 zaniklo na 70 židovských hřbitovů ze čtyř set.

Severní Čechy kdysi představovaly mozaiku soužití národnostní i náboženské různorodosti. Dnes již nedokážeme tuto mimořádnou různorodost do krajiny navrátit. Můžeme se však pokusit o její navrácení do naší paměti. A to je také hlavním cílem naší výstavy o zničených židovských památkách severních Čech. Paměť.

Vernichtete jüdische Denkmäler Nordböhmens 1938 - 1989

Motto:

*Krieg ist, mein Bruder, es regnet auf Wunden,
die Straße voll Blut meiner rissigen Ferse,
eben versperrt von den bittersten Stunden:
der Herberge Tür - im November.
(Jiří Orten, aus dem Gedicht: Krieg ist...)*

Es ist, als ob die Landschaft Nordböhmens bis heute unter der schweren Last der historischen Ereignisse leben würde. Ihre Gestalt, ihr Rhythmus, die Menschen, die geweihten Orte, das alles verschwand in Folge des zweiten Weltkrieges und zweier Ideologien – des Faschismus und des Kommunismus –, die sowohl die menschlichen Schicksale als auch die der Orte auf tragische Weise geprägt haben. Die jüdischen Gemeinschaften und jüdischen Denkmäler hatten bereits vor dem 20. Jahrhundert bewegte und dramatische Schicksale hinter sich. Das jüdische Volk wurde lange Zeit von der Bevölkerungsmehrheit isoliert. Der Gleichberechtigungsprozess seit dem 19. Jahrhundert wirkte sich Dank der Gewährung von bürgerlichen Freiheiten einerseits positiv aus. Andererseits wurden die dörflichen jüdischen Zentren verlassen und die dort bestehenden Gebetsräume verschwanden. In der Ersten Republik nach 1918 wurde dieser Prozess noch beschleunigt, während dieser Zeit verschwanden 27 Synagogen aus der Region. Viele Gemeinden existierten nicht mehr und die religiösen Gebäude hörten auf, als Gotehäuser zu dienen.

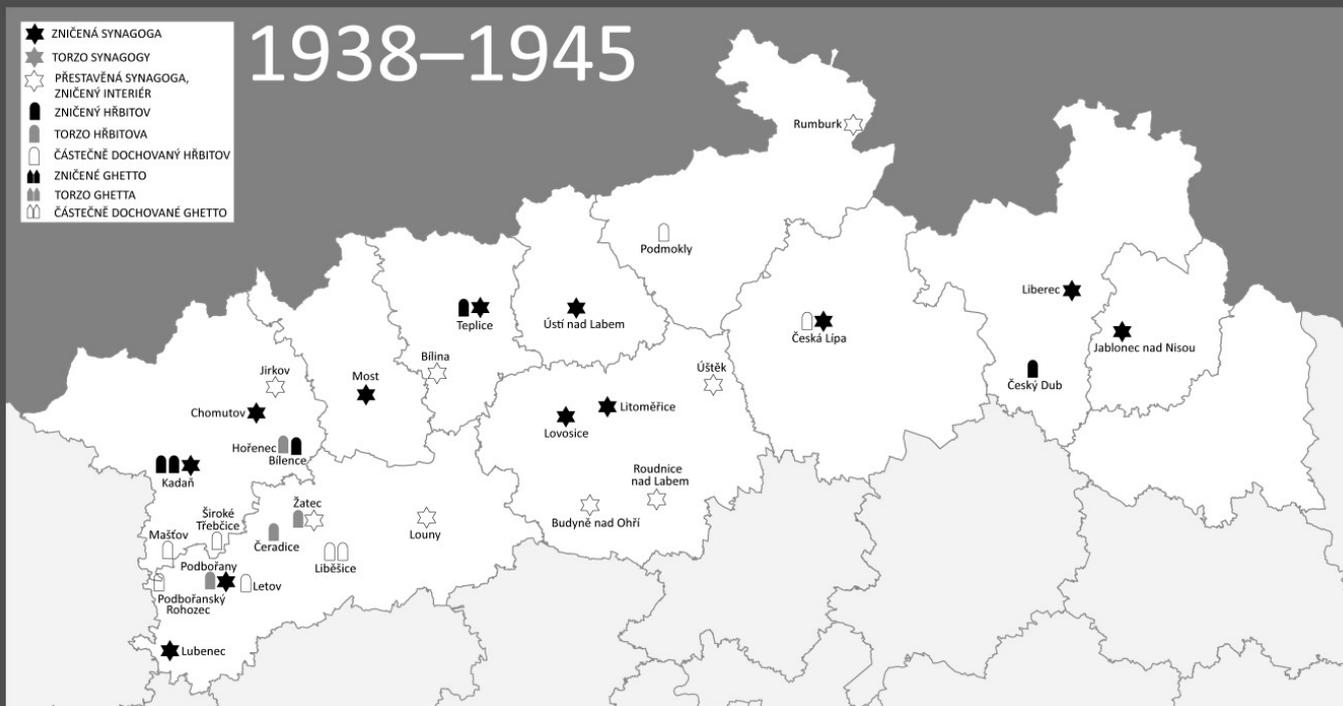
Eine vollkommen neue Situation brachten die Ereignisse im Zusammenhang mit dem Machtantritt der Nationalsozialisten mit sich. Ihre Hassideologie verursachte ebenfalls die Vernichtung einzigartiger Denkmäler, jetzt auch an Orten, die ein gewöhnliches religiöses Leben führten. Allein bei dem Pogrom der sog. „Reichskristallnacht“ vom 9. zum 10. November 1938 wurden in Nordböhmen 35 Synagogen vernichtet, weitere 25 folgten während der Kriegszeit. Innerhalb von sechs Jahren verschwanden somit an die sechzig dieser Bauten. Dieser Fakt ist jedoch lediglich ein kleines Kapitel inmitten der Tragödie des Holocausts und der Auslöschung ganzer Generationen jüdischer Einwohner. Die Nachkriegszeit brachte in dieser Hinsicht keine Besserung mit sich. Wieder kam nach 1948 ein staatlich propagierter Antisemitismus zum Vorschein und erneut wurden jüdische Denkmäler vernichtet. Im kommunistischen Regime handelte es sich jedoch nicht um ein gezieltes und bestimmendes Vorgehen. Man wählte den Weg des Verfalls und der anschließenden Beseitigung.

So verschwanden in dieser Zeit aus dem Staatsgebiet weitere hundert Synagogen, dreizehn davon aus der heutigen Region von Aussig (Ústecký kraj). Diese Zahlen sprechen für sich. Was die Friedhöfe betrifft, so gingen seit dem Beginn des Zweiten Weltkrieges bis 1989 an die 70 jüdischen Friedhöfe von 400 insgesamt existierenden unter.

Nordböhmen bildete ehemals ein mosaikartiges Zusammenleben der Nationalitäten und religiöser Unterschiede. Heute ist es uns nicht mehr möglich, diese einzigartige religiöse und kulturelle Vielfalt in den Landstrich zurückzuführen. Wir können uns jedoch bemühen, sie in unserem Gedächtnis wieder zu neuem Leben zu erwecken. Das ist auch das wesentliche Ziel unserer Ausstellung über die vernichteten jüdischen Denkmäler in Nordböhmen. Die Erinnerung.

Typ	Ústecký kraj Region Aussig 1900 - 1938	Ústecký kraj Region Aussig 1938 - 1945	Ústecký kraj Region Aussig 1945 - 1989	Liberecký kraj Region Reichenberg 1900 - 1938	Liberecký kraj Region Reichenberg 1938 - 1945	Liberecký kraj Region Reichenberg 1945 - 1989	Celkem Gesamt
Celé budovy synagog Ganze Synagogen	7	8	13	0	3	0	31
Zničené interiéry synagog Innenräume Synagogen	1	7	0	0	0	0	8
Celé hřbitovy Ganze Friedhöfe	1	7	7	1	0	3	19
Márnice a obřadní síně Leichen und Trauerhallen	0	0	5	0	0	0	5

NACISMUS - DER NATIONALSOZIALISMUS

Nacismus – hořící synagogy ve stínu genocidy

Židovské památky 1938–1945

Židovské obyvatelstvo zažívalo nejrůznější perzekuce po celá staletí. Primárně šlo o vyčlenění ze společnosti, které bylo ovšem v různých periodách přerušováno buď vyhošťováním či přímo násilnými útoky. Dvacáté století tento negativní historický kontext posunulo do nepředstavitelných a šílených podob. Nacistický režim se ujal moci v Německu v roce 1933 a již v roce 1935 vydal tzv. Norimberské zákony, které definovaly celý systém vyčlenění Židů ze společnosti. Následoval tlak na vystěhování židovského obyvatelstva a další hrůzné formy perzekucí. S odstoupením pohraničního území Československa v roce 1938 se tento postup ze dne na den stal součástí života i severočeských židovských obcí. Svědčí o tom nejen úřední postupy vůči Židům, ale i tragické důsledky tzv. „Křišťálové noci“ v listopadu 1938 v Liberci, České Lípě a mnohých dalších městech. Válečné události po roce 1939 pak situaci ještě zradikalizovaly, zejména po útoku na Sovětský svaz.

Nacistický režim dlouhodobě stavěl Židy do role rasově definovaných nepřátel a velmi brzy začal používat výrazy jako likvidace či vyhlazení. Sice nejprve navazoval na antisemitský kontext v rámci dosavadního vývoje, přestoupil jej však svým manickým pseudo-biologickým zdůvodněním. Nebylo možné vyhnout se celému procesu konverzí k jinému náboženství, podstata pro masové rozsudky smrti byla v etnickém principu. Tato rasová nenávisť pak byla položena do základů mechanického, doslova průmyslového procesu vyhlazení židovského etnika. Odehrála se tak velmi tragická kapitola v dějinách celého lidstva, která v sobě dodnes nese nezapomenutelné memento. Smutný osud židovských památek byl pak jedním z dalších důsledků této snahy o systematické vymazání židovského etnika nejen ze společnosti, ale v konečném důsledku i z paměti.

Nationalsozialismus – brennende Synagogen im Schatten des Völkermords

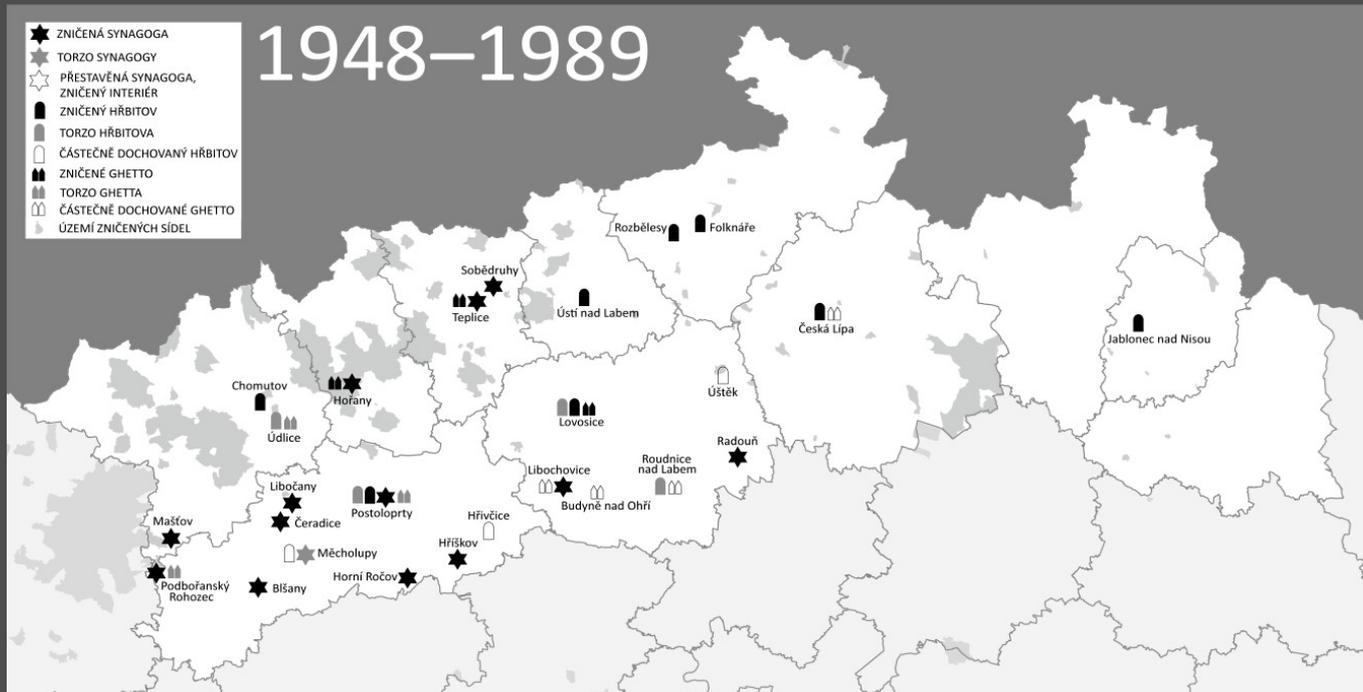
Jüdische Denkmäler 1938-1945

Jahrhunderte hindurch erlebte die jüdische Bevölkerung die verschiedensten Arten der Persekution. Primär ging es um die Ausschaltung aus der Gesellschaft, was jedoch in verschiedenen Perioden entweder durch Vertreibung oder durch direkte Gewaltakte unterbrochen wurde. Das zwanzigste Jahrhundert gab diesen negativen historischen Zusammenhängen eine unvorstellbare und irrsinnige Dimension.

Das nationalsozialistische Regime gelangte in Deutschland 1933 an die Macht und bereits 1935 wurden die sog. Nürnberger Rassengesetze beschlossen, die das gesamte System der Ausschaltung der Juden aus der Gesellschaft definierten. Es folgte der Druck auf die Aussiedlung der jüdischen Bevölkerung und weitere grausame Formen der Persekution. Mit dem Abtreten der Grenzgebiete der Tschechoslowakei im Jahre 1938 wurden dieses Vorgehen von einem Tag auf den anderen auch zum Bestandteil des Lebens der nordböhmischen Gemeinden. Davon zeugen nicht nur die amtlichen Vorgehensweisen gegenüber den Juden, sondern auch die tragischen Folgen der sog. „Reichskristallnacht“ im November 1938 in Reichenberg, Böhmisches Leipa und vielen weiteren Städten. Die Kriegereignisse nach 1939 haben die Situation noch weiter verschärft, insbesondere nach dem Angriff auf die Sowjetische Union. Das nationalsozialistische Regime stellte die Juden langfristig in die Rolle von rassistisch begründeten Feinden und begann sehr früh Ausdrücke wie Ausrottung und Vernichtung zu benutzen. Zwar knüpfte es zunächst an den antisemitischen Kontext im Rahmen der bisherigen Entwicklung überschritt diese jedoch mit seiner besessenen pseudo-biologischen Begründung. Es war unmöglich sich dem gesamten Prozess durch Konversion zu entziehen, da die Grundlage für die Massentodesurteile im ethnischen verhaftet war. Dieser rassenbedingte Hass wurde dann zum Fundament eines mechanischen regelrecht seriellen Prozesses der Vernichtung der jüdischen Ethnikums. Derart spielte sich ein äußerst tragisches Kapitel der Menschheitsgeschichte ab, das bis heute ein unvergessliches Memento mit sich trägt. Das traurige Schicksal der jüdischen Denkmäler wurde dann zu einem der weiteren Folgen der Bemühungen um die systematische Auslöschung des jüdischen Ethnikums nicht nur aus der Gesellschaft, sondern in letzter Konsequenz auch aus der Erinnerung.

KOMUNISMUS - KOMMUNISMUS

1948–1989

Komunismus – úředně posvěcené chátrání ve stínu antisemitismu Židovské památky 1948-1989

Krátké vydechnutí středoevropského prostoru po válečných útrapách se neslo v duchu mnoha nadějí na lepší svět. Avšak události února roku 1948 a vítězství komunistické strany v Československu nasměrovaly stát i společnost k totalitě a diktatuře. Pro židovské obyvatelstvo i památky, které přežily velmi těžké období nacismu, nastala další krutá doba. Jakkoliv se mohlo zdát, že po tragédii holocaustu se nelze vrátit k antisemitským projevům, první polovina 50. let přesvědčila všechny o opak. Veřejný prostor se tentokrát zaplnil tezemi o „antisemitismu“ a kampaň tak byla vedena i s ohledem na vznik státu Izrael. V mnoha soudních procesech se znovu objevuje u jmen obžalovaných přívlastek „židovského původu“. Pokud byl nacismus postaven na čistě rasové teorii, komunismus se pak tvářil, že mu tento přístup není vlastní. Svoji perzekuci postavil na jiných oficiálních předpokladech. Předně to byl tvrdý postup vůči všem náboženským projevům. Dále pak zdůrazňoval mezinárodní přesah židovských obcí a vyjadřoval nebezpečí spojení s „imperialistickými centry“. Svoji roli hrály jistě i sociální aspekty budování beztřídní společnosti a teze o nespravedlivě nabytém majetku. Život židovských náboženských obcí byl samozřejmě ve spojení všech těchto faktorů spolu s oficiálně nevyřčeným antisemitismem omezován a stát systematicky ignoroval péči o sakrální památky, synagogy, modlitebny či hřbitovy. Po krátkém mezidobí roku 1968 pokračovaly perzekuce státu v období normalizace. Neustále vyvstávaly nejrůznější úřední překážky, často docházelo ke znemožňování mezinárodních kontaktů a dokonce i k omezení kulturních projevů židovské komunity. Jisté znehynění a morální marasmus společnosti se projevil i v chování vůči hmotným památkám. Většina památek chátrala a byla postupně zbořena (někdy ovšem i bez toho, aby byl daný objekt skutečně zchátralý). Samostatnou smutnou kapitolou té doby byly masivní krádeže náhrobních kamenů. Dlouhé čtyřicetileté období přivedlo velkou část židovských památek severních Čech k totální devastaci. Zmizelo dalších šestnáct budov synagog a deset celých hřbitovů. V těchto číslech bohužel není zaznamenáno poničení dalších desítek památek. Rozhodně v těchto úvahách nelze zapomenout, že za tímto systematickým ničením nestojí nějaký bezjmenný režim, ale většinou konkrétní kroky konkrétních lidí.

Kommunismus – amtlich verordneter Verfall im Schatten des Antisemitismus Jüdische Denkmäler 1948-1989

– amtlich verordneter Verfall im Schatten des Antisemitismus
Jüdische Denkmäler 1948-1989
Die kurze Atempause des mitteleuropäischen Raumes nach den Kriegsleiden war von der Hoffnung auf eine bessere Welt geprägt. Die Ereignisse von 1948 und der Sieg der kommunistischen Partei in der Tschechoslowakei richteten jedoch sowohl den Staat als auch die Gesellschaft auf eine totalitäre Diktatur aus. Für die jüdische Bevölkerung und die Denkmäler, die bereits die schwere Zeit des Nationalsozialismus überdauert hatten, begann eine weitere grausame Phase. Obgleich man annehmen konnte, dass nach der Tragödie des Holocaust vergleichbare antisemitische Äußerungen unmöglich seien, hat die erste Hälfte der 50er Jahre alle vom Gegenteil überzeugt. In der öffentlichen Meinung wurde die These vom „Antizionismus“ beherrschend und diese Kampagne wurde somit auch im Hinblick auf die Entstehung des Staates Israel geführt. In vielen Gerichtsverfahren tauchte die Zuschreibung „jüdischer Herkunft“ wieder auf. Gründete sich der Nationalsozialismus auf einer unverhohlenen Rassentheorie auf, so täuschte der Kommunismus die gleichberechtigte Befreiung aller sozial Ausgebeuteten vor. Seine politische Unterdrückung baute er auf anderen Kriterien auf, wie sich vor allem beim unduldsamen Vorgehen gegenüber allen religiösen Äußerungen zeigte. Des Weiteren wurde die internationale Vernetzung der jüdischen Gemeinden betont und die Gefahr, die aus ihrer Verbindung zu „imperialistischen Zentren“ hervorging. Eine vorgeschobene Rolle spielte sicherlich auch der soziale Aspekt beim Aufbau einer klassenlosen Gesellschaft und die These von unrechtmäßig erworbenem Besitz. Das Leben der jüdischen Gemeinden wurde selbstverständlich durch all diese Faktoren nebst dem offiziell nicht ausgesprochenen Antisemitismus stark belastet und der Staat ignorierte systematisch die Pflege der sakralen Denkmäler, Synagogen, Gebetshäuser oder Friedhöfe. Nach einer kurzen Phase der Liberalisierung im Jahre 1968 wurde die Verfolgung durch den Staat in der Zeit der „Normalisierung“ fortgesetzt. Ununterbrochen türmten sich verschiedene bürokratische Hindernisse auf, oft wurden internationale Kontakte unterbunden und sogar kulturelle Äußerungen der jüdischen Gemeinde eingedämmt. Eine gewisse Gefühlskälte und moralische Verkommenheit der Gesellschaft zeigte sich auch in dem Umgang mit Kulturgütern. Die Mehrzahl der Denkmäler verfiel und wurde nach und nach abgerissen (manchmal allerdings, ohne dass das Objekt wirklich baufällig war). Ein eigenständiges trostloses Kapitel dieser Zeit stellen die massiven Diebstähle von Grabsteinen dar. Diese ganze vierzig Jahre währende Periode führte bei vielen jüdischen Denkmälern Nordböhmens zur völligen Auflösung. Verschwunden sind weitere sechzehn Synagogen und zehn ganze Friedhöfe, und in diesen Zahlen ist noch nicht die Zerstörung einer Reihe weiterer kleinerer Denkmäler enthalten. In jedem Fall darf man bei solchen Überlegungen nicht vergessen, dass hinter dieser systematischen Missachtung und Vernichtung nicht ein namenloses Regime stand, sondern konkrete menschliche Handlungen.

LITOMĚŘICE - LEITMERITZ

Židovská komunita existovala v Litoměřicích již před rokem 1230 a nejpozději v 15. století tvořila náboženskou obec. V první polovině 14. století se na východním předměstí v blízkosti minoritského kláštera nacházel sídelní okrsek, který byl situován mimo městské hrady v oblasti Velké Dominikánské ulice. Během rozšiřování města se tato část začlenila do aglomerace, která byla ohrazena. Mnoho židovských rodin bylo nuceno po pogromu v roce 1541 město opustit. Židé, kteří zde zůstali, byli následně roku 1546 vypovězeni. Postupem času, až do poloviny 16. století, židovské osídlení ve městě zcela zaniklo. Roku 1863 byla založena Správní jednotka židovské komunity, která zajišťovala její chod a její existenci přerušila až šoa (holocaust) během druhé světové války. Novodobé dějiny židovské náboženské organizace v Litoměřicích započaly až rokem 1945, kdy byla organizace obnovena v podobě synagogálního sboru a stala se součástí náboženské obce v Ústí nad Labem. Sbor zanikl až po roce 1968.

Modlitebny

Ve středověku měla synagoga své místo ve východní části Velké Dominikánské ulice. V místě původního židovského svatostánku byla v roce 1550 postavena budova špitálu sv. Kříže. V severním průčelí se dochovala kamenná deska s hebrejským písmem.

S návratem židů zpět do města byla roku 1871 zřízena i první novodobá modlitebna v jednom z domů v dnešní Lidické ulici. Následně židovská obec rozhodla v roce 1893 o přestavbě bývalého spolkového domu ve Vavřínecké ulici na další modlitebnu. Tuto budovu 8. května 1945 zničila letecká bomba. Na jejím místě stojí od roku 1982 obchod.

Eine jüdische Gemeinschaft existierte in Leitmeritz bereits vor 1230 und spätestens im 15. Jahrhundert bildete sich eine religiöse Gemeinde heraus. In der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts befand sich in der östlichen Vorstadt nahe des Minoritenklosters eine Siedlung, die außerhalb der Stadtmauern im Bereich der Grossen Dominikanerstrasse (Velká dominikánská ulice) gelegen war. Im Laufe der Stadtvergrößerung wurde dieser Teil in die umfriedete Bebauung eingegliedert. Viele der jüdischen Familien wurden nach einem Pogrom 1541 genötigt, die Stadt zu verlassen. Die Juden, die hier verblieben sind, wurden schließlich 1546 ausgewiesen, so dass ab der Mitte des 16. Jahrhunderts die jüdische Besiedlung völlig verloren ging. Später, im Jahr 1863, wurde eine Verwaltungsbehörde der mittlerweile wieder entstandenen jüdischen Gemeinschaft gegründet, die ihren ihr Fortbestehen sicherte. Durch die Shoa während des Zweiten Weltkrieges wurde ihre Existenz jedoch unterbrochen. Die neuere Geschichte einer jüdischen religiösen Gemeinschaft in Leitmeritz begann mit dem Jahr 1945, als die Reste der früheren Gemeinschaft in Form einer synagogalen Vereinigung erneuert und der religiösen Gemeinde in Aussig (Ústí nad Labem) eingegliedert wurden. Diese Gemeinschaft ging allerdings nach 1968 durch Abwanderung unter.

Gebetshäuser

Im Mittelalter befand sich die Synagoge im östlichen Teil der Grossen Dominikanerstrasse (Velká Dominikánská ulice). An der Stelle dieses ersten jüdischen Gotteshauses wurde im Jahr 1550 das Spital des Heiligen Kreuzes errichtet. An seiner nördlichen Fassade hat sich eine steinerne Platte mit jüdischer Inschrift erhalten.

Mit der Rückkehr der Juden in die Stadt wurde 1871 ein neuer Gebetsraum in einem der Wohnhäuser in der heutigen Liditzer Strasse (Lidická ulice) eingerichtet. In der Folge entschied die jüdische Gemeinde das ehemalige Vereinshaus in der Vavřínecká Strasse zum Gebetshaus umzubauen. Dieses Gebäude wurde jedoch am 8. Mai 1945 durch eine Fliegerbombe zerstört. An seiner Stelle steht seit 1982 ein Ladengeschäft.

ÚŠTĚK - AUSCHA

Z počátku 16. století pochází nejstarší zmínky o existenci židovské komunity na území Úštěka. Židovská čtvrť našla své místo v západní části tzv. Českého předměstí. Od poloviny 16. století pak v Úštěku působila náboženská obec, která byla zrušena až nacisty v roce 1938. V průběhu 20. století pak došlo pak k asanaci většiny domů židovské čtvrti.

Vom Beginn des 16. Jahrhunderts stammen die ältesten Erwähnungen einer jüdischen Gemeinschaft im Gebiet von Auscha. Das jüdische Viertel hatte seinen Platz im westlichen Teil der sogenannten Tschechischen Vorstadt (České předměstí). Ab Mitte des 16. Jahrhunderts wirkte in Auscha eine religiöse Gemeinde, die erst durch die Nationalsozialisten 1938 aufgelöst wurde. Im Laufe des 20. Jahrhunderts wurden die meisten Gebäude des jüdischen Viertels saniert.

Modlitebny

Z roku 1773 pochází důkazy o existenci první modlitebny s dřevěnou konstrukcí na území Úštěka, která však v tomto roce vyhořela. Na okraji příkrého městského ostrohu byla v letech 1791-1794 postavena synagoga, která pohledem z ulice působí jako jednopatrová a z údolí má charakter věžové stavby. V roce 1851 byla provedena její klasicistní přestavba, jež byla realizována podle projektu místního stavitele Wenzla Jahna. V budově byla vytvořena školní třída a zázemí pro učitele. Po druhé světové válce však došlo k ničení synagogy a jejímu postupnému chátrání. Na konci 80. let město požádalo o vyjmutí synagogy z památkové ochrany a její následnou demolici, protože se nacházela v dezolátním stavu. Tento návrh byl však zamítnut. Synagoga pak prošla v letech 1993-2003 kompletní rekonstrukcí, během které byla v sále obnovena ornamentální výmalba orientálního typu a v suterénu byla vytvořena stálá expozice staré školní učebny.

Der Friedhof

Der Friedhof wurde vermutlich im 16. Jahrhundert angelegt. Zu einer Erweiterung kam es in der Mitte des 19. Jahrhunderts und später noch einmal 1936. Zu dieser Begräbnisstätte gehören wertvolle Grabsteine; der älteste Gedenkstein stammt aus dem 17. Jahrhundert. Im Jahr 1981 sollte der Friedhof aufgelöst werden, diese Absicht wurde jedoch wieder verworfen und 1984 konnte das Gräberfeld dem denkmalgeschützten Bereich der Stadt eingegliedert werden. Seit 2002 wird der Friedhof kontinuierlich gepflegt und instandgesetzt.

Die Gebetshäuser

Aus dem Jahr 1773 stammen Belege von der Existenz eines ersten Gebetsraumes mit hölzerner Konstruktion auf dem Gebiet von Auscha, der im selben Jahr ausbrannte. Am Rande des scharf abschüssigen Berghangs der Stadt wurde in den Jahren 1791-1794 eine Synagoge erbaut, die von der Strassenseite her einstöckig wirkte und vom Tal aus den Charakter eines Turmbaus besaß. Im Jahr 1851 wurde sie nach den Plänen des hiesigen Baumeisters Wenzel Jahn umgebaut. Im Gebäude wurden eine Schulklasse und Räume für den Lehrer eingerichtet. Nach dem Zweiten Weltkrieg kam es jedoch zu Verwüstungen und einem allmählichen Verfall. Aufgrund des desolaten Zustandes beantragte die Stadt Ende der 1980er Jahre eine Aberkennung des denkmalgeschützten Status der Synagoge und ihren Abriss. Dieser Antrag wurde jedoch abgelehnt. Die Synagoge durchlief in den Jahren 1993-2003 eine komplette Rekonstruktion, während der die ältere ornamentale Ausmalung im maurischen Stil erneuert und die Dauerausstellung eines Klassenzimmers eingerichtet wurden.

Hřbitov

Hřbitov byl založen pravděpodobně v 16. století. K jeho rozšíření došlo v polovině 19. století a následně pak ještě v roce 1936. Součástí tohoto pietního místa jsou cenné náhrobky a nejstarší čitelné stély pocházejí ze 17. století. V roce 1981 měl být hřbitov zlikvidován, ale tento záměr byl zamítnut a v roce 1984 se tak hřbitov stal součástí ochranného pásma městské památkové rezervace. Od roku 2002 je hřbitov postupně opravován.

JABLONEC NAD NISOU GABLONZ AN DER NEIßE

Teprve až v roce 1847 se v Jablonci nad Nisou směla usadit první židovská rodina. Po roce 1866 pak osídlení židovskou komunitou rychle vzrůstalo. Nedlouho poté, v roce 1870, byl ustanoven modlitební spolek, který se v roce 1893 změnil v samostatnou náboženskou obec. Na podzim roku 1938 byl meziválečný rozkvět židovské minority přerušen nacistickou okupací. V důsledku vývoje po mnichovské dohodě musela většina Židů opustit své domovy a jejich smutné osudy byly naplněny v koncentračních a vyhlazovacích táborech. K obnovení židovské obce po druhé světové válce již nedošlo, pouze zde do 60. let 20. století fungoval synagogální sbor, který byl součástí židovské náboženské obce v Liberci.

In Gablonz an der Neiße siedelte sich die erste jüdische Familie erst 1847 an. Nach 1866 wuchs die Besiedlung durch die jüdische Gemeinschaft rasch an. Bald darauf, im Jahr 1870, wurde ein Gebetkreis gegründet, der sich 1893 in eine eigenständige jüdische Gemeinde umwandelte. Im Herbst 1938 wurde die zwischenkriegszeitliche Blütezeit der jüdischen Minderheit durch die nationalsozialistische Besatzung abrupt unterbrochen. In der Folge der Entwicklungen nach dem Münchener Abkommen musste die Mehrheit der Juden ihre Häuser verlassen und ihr tragisches Schicksal nahm in den Konzentrations- und Vernichtungslagern ein trauriges Ende. Zur Erneuerung einer jüdischen Gemeinde kam es nach dem Zweiten Weltkrieg nicht mehr, in den 1960er Jahren gab es hier lediglich eine synagogale Vereinigung, die der jüdischen Gemeinde in Reichenberg (Liberec) angegliedert war.

Modlitebny

Bohoslužby se nejdříve konaly v modlitebnách, které byly utvářeny v jednotlivých bytech, později pak v pronajatých prostorách hostince nebo v sále u řezníka. Roku 1892 byla v Jablonci nad Nisou postavena první synagoga dle návrhu vídeňského architekta Wilhelma Stiassny, který synagogu vystavěl v novorománském slohu s maurskými prvky. Tuto stavbu vedl František Kaudela a své místo si našla v Jiráskově ulici (dřívější Goetově). Ihned po dokončení se stala velmi výraznou dominantou mezi převážně přízemní roubenou zástavbou v dolní části města.

K jejímu zasvěcení došlo v září 1892. Interiér modlitebního sálu byl bohatě zdoben. Tomu ostatně nasvědčují i slova z projevu předsedy stavebního výboru, Simona Lustiga, ze slavnostního zasvěcení synagogy: „Když vstoupíte do vysokého, bohatě zdobeného vchodu, nad vašimi hlavami se rozklene fantastický a přece mohutný podkovovitý oblouk, který znovu nacházíte téměř ve všech částech stavby jako kousíček nebeské klenby, která je s námi všude“.

Synagoga sloužila bohoslužbám až do 10. listopadu 1938. Toho dne v odpoledních hodinách bylo zdevastováno vnitřní vybavení a následně byla zapálena fanatikým davem. Po nějakém čase pak byla definitivně zbořena a 2. září 1993 byl na jejím místě odhalen památník.

Die Gebethshäuser

Gottesdienste fanden zunächst in Beträumen statt, die in einzelnen Wohnungen eingerichtet wurden, später dann in den angemieteten Räumen eines Gasthauses oder im Laden des Fleischers. Im Jahr 1892 wurde in Gablonz an der Neiße die erste Synagoge nach den Entwürfen des Wiener Architekten Wilhelm Stiassny errichtet, der die Synagoge im neoromanischen Stil mit maurischen Elementen erbaute. Der Bau wurde von František Kaudela geleitet und das Gebäude befand sich in der Jiráskova Strasse (früher Goethestrasse). Die Synagoge wurde unmittelbar nach der Fertigstellung zu einer markanten Dominante inmitten der überwiegenden Holzbauten im unteren Bereich der Stadt.

Die Einweihung der Synagoge fand im September 1892 statt. Der Innenraum des Betsaales war reich ausgeschmückt. Davon zeugen letztlich auch die Worte des Vorsitzenden des Bauausschusses, Simon Lustig, in seiner Ansprache zur feierlichen Einweihung der Synagoge: „Wenn sie den hohen, reich geschmückten Eingang betreten, wölbt sich über ihren Köpfen ein fantastischer und monumentaler Hufeisenbogen, den sie in nahezu allen Teilen des Gebäudes wiederfinden, einem Bruchteil des Himmelsgewölbes gleich, das überall präsent ist.“

Für Gottesdienste wurde die Synagoge bis zum 10. November 1938 genutzt. An diesem Tag nachmittags wurde die Inneneinrichtung verwüstet und daraufhin wurde die Synagoge durch eine fanatisierte Menschenmenge in Brand gesetzt. Nach einiger Zeit wurde sie endgültig abgerissen, doch am 2. Dezember 1993 enthüllte man an ihrer Stelle ein Denkmal.

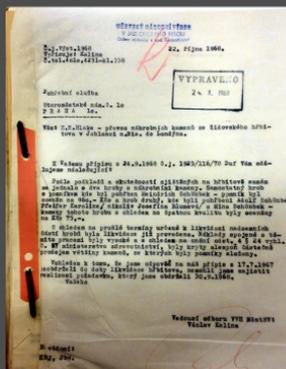

JABLONEC NAD NISOU GABLONZ AN DER NEIßE

Hřbitov

Jablonečtí Židé byli nejprve pohřbíváni na židovském hřbitově v Liberci. Roku 1881 byl pak v Jablonci nad Nisou založen hřbitov společně s hřbitovním domkem. Kolaudace proběhla o rok později a poté byl hřbitov využíván až do roku 1938. V průběhu druhé světové války došlo k jeho značnému poškození, ale v jeho úplné likvidaci bránily hygienické předpisy. Opravy hřbitova po druhé světové válce umožnily jeho obnovené využívání. V roce 1965 se však vynořila myšlenka opětovné likvidace.

O tři roky později, v měsíci červnu, vydal odbor výstavby a vodního hospodářství Městského národního výboru v Jablonci nad Nisou příkaz k demoliči nadzemních částí náhrobků a hrobek. Tato demolice se uskutečnila v následujícím měsíci téhož roku. Náklady na její provedení byly uhrazeny z výnosů získaných prodejem náhrobních kamenů a pomníků. Vlastní hroby zůstaly nedotčeny a pozůstatky zemřelých nebyly vyňaty ze země. Až po roce 1972 došlo ke zboření hrobnického domu. V roce 1980 proběhla exhumace ostatků a jejich převezení na liberecký židovský hřbitov. V současné době je plocha hřbitova částečně zastavěna panelovými domy a z části je využívána jako parkoviště.

Der Friedhof

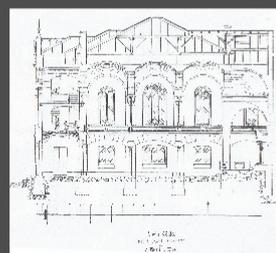
Die Juden von Gablonz wurden zunächst auf dem jüdischen Friedhof in Reichenberg beigesetzt. Im Jahr 1881 wurde in Gablonz an der Neiße ein Friedhof gemeinsam mit dem Totengräberhaus angelegt. Die Bauabnahme erfolgte ein Jahr später und daraufhin wurde der Friedhof bis 1938 genutzt. Im Laufe des Zweiten Weltkrieges wurde er schwer beschädigt, aber seine endgültige Beseitigung verhinderten letztlich Hygiene-Vorschriften. Die Sanierung des Friedhofs nach dem Zweiten Weltkrieg ermöglichte seine erneute Nutzung.

Im Jahr 1965 kam jedoch der Gedanke der abermaligen Auflösung auf. Drei Jahre später, im Juni 1968, gab das Ressort für Bau- und Wasserwirtschaft des Stadtmates in Gablonz an der Neiße die Anweisung zum Abriss der überirdischen Teile der Grabsteine und Grabstätten. Der Abriss wurde im darauffolgenden Monat umgesetzt. Die Kosten für die Durchführung wurden aus dem Verkauf der Grabsteine und -male gedeckt. Die eigentlichen Gräber und die sterblichen Überreste der Verstorbenen blieben zunächst unverehrt. Erst nach 1972 kam es zum Abriss des Totengräberhauses.

Im Jahr 1980 wurden die sterblichen Überreste der Verstorbenen exhumiert und zum jüdischen Friedhof in Reichenberg verbracht. Heute ist ein Teil des Friedhofsgeländes durch Neubauhäuser verbaut und ein weiterer Teil wird als Parkplatz genutzt.

ÚSTÍ NAD LABEM - AUSSIG

Vývoj židovské komunity v Ústí nad Labem se datuje od roku 1848. Město své nově přichozí obyvatelé lákalo zejména rozvojem průmyslu a důlního podnikání. Od roku 1863 byl pro tuto minoritu ustanoven modlitební spolek, který se v roce 1896 změnil na samostatnou náboženskou obec. V období mezi světovými válkami patřila tato obec mezi nejpočetnější na našem území. Tragické události roku 1938 však zapříčinily zánik takto početné obce. Ke znovuoživení této náboženské komunity došlo až po druhé světové válce a je aktivní až dodnes.

Modlitebny

První modlitebna byla vybudována v domě na rohu Bileenské a Malé Hradební ulice. V roce 1866 koupil náboženský spolek dům v ulici Malá Hradební za účelem stavby synagogy. Než došlo k uskutečnění plánů, byla prozatímně v domku vybudována modlitebna. Stavba synagogy byla zahájena až 1. dubna 1880 a již v srpnu téhož roku byla vysoká halová budova v eklektickém slohu dokončena a zasvěcena. Svou duchovní funkci vykonávala do roku 1938, kdy byla 31. prosince vypálena a zničena zfanatizovanými nacisty. Další újmu utrpěla modlitebna během bombardování města v době druhé světové války. Pozůstatky obvodového zdiva pak získala v roce 1940 feznická firma, která dostavěla zbývající části a v nové vzniklé budově zavedla uzenářskou výrobu. Po válce došlo ke stržení pater a v 50. letech vznikly ve sklepech po původní synagoze veřejné toalety.

Hřbitovy

V roce 1866 byl založen první židovský hřbitov. Pohřby zde byly vykonávány do roku 1893, poté byl hřbitov uzavřen, protože se pravděpodobně naplnila jeho kapacita. V roce 1924 byly náhrobky položeny a zahrnuty zeminou a plocha se změnila na park. V důsledku této události bylo tedy nezbytné najít jiné vhodné místo k pohřbívání. Židovská obec získala pozemky na nově vzniklém centrálním hřbitově na Ovčím vrchu. Osud po druhé světové válce nebyl však milostivý a hřbitov začal postupně chátrat. Nakonec 22. listopadu 1953 bylo židovské oddělení zrušeno a náhrobní kameny rozprodány. Dnes se na ploše zrušeného hřbitova nacházejí zásobníky Spolchemie.

Die Entwicklung der jüdischen Gemeinschaft in Aussig wird seit 1848 datiert. Die Stadt zog seine neuen Einwohner vor allem aufgrund der Entfaltung der Industrie und des Bergbaus an. Ab 1863 wurde von der jüdische Minderheit ein Gebetskreis eingerichtet, der sich 1896 in eine eigenständige jüdische Gemeinde verwandelte. In der Zwischenkriegszeit gehörte die Aussiger jüdische Gemeinde zu den zahlenmäßig größten auf unserem Gebiet. Die tragischen Ereignisse von 1938 bewirkten den Niedergang und die Auflösung dieser umfangreichen Gemeinde. Zur Wiederherstellung dieser religiösen Gemeinschaft in Aussig kam es erst nach dem Zweiten Weltkrieg und sie ist bis heute aktiv.

Gebethshäuser

Das erste Gebethshaus wurde in einem Haus an der Ecke der Bilenecká und Malá Hradební Strasse eingerichtet. Im Jahr 1866 kaufte die religiöse Vereinigung ein Haus in der Malá Hradební Strasse zum Zweck der Errichtung einer Synagoge. Bis es zu der Umsetzung der Pläne kam, wurde in dem Häuschen übergangsweise ein Gebetsraum eingerichtet. Der Bau der Synagoge wurde am 1. April 1880 begonnen und bereits im August des gleichen Jahres wurde der hohe Bau im eklektizistischen Stil fertig gestellt und eingeweiht. Seine religiöse Aufgabe erfüllte der Bau bis 1938, als er am 31. Dezember ausgebrannt und durch die fanatisierten Nationalsozialisten zerstört wurde. Weitere Beschädigungen erlebte das Gebethshaus während der Bombardements der Stadt im Zweiten Weltkrieg. Die Überreste der Umfassungsmauern erwarb 1940 ein Fleischereibetrieb, der die Ruine ausbaute und im neu entstandenen Gebäude eine Wurstwarenfabrik errichtete. Nach dem Krieg wurden sämtliche Aufbauten abgerissen und in den Kellerräumen der ursprünglichen Synagoge öffentliche Toiletten eingerichtet.

Friedhöfe

Im Jahr 1866 wurde der erste jüdische Friedhof angelegt. Beigesetzt wurde hier bis 1893, dann wurde der Friedhof geschlossen, vermutlich weil er keinerlei Platz mehr bot. Im Jahr 1924 wurden die Grabsteine umgestürzt, mit Erde aufgeschüttet und das Gelände zu einer Parkanlage verwandelt. In Folge dieser Ereignisse wurde es notwendig, einen neuen geeigneten Ort für Bestattungen zu finden. Die jüdische Gemeinde erwarb daher Grundstücke auf dem neu angelegten zentralen Friedhof auf dem „Ovčím vrch“. Das Schicksal war dem Friedhof jedoch nach dem Zweiten Weltkrieg nicht wohl gesonnen und der Friedhof begann zu verfallen. Schlussendlich wurde am 22. November 1953 die jüdische Abteilung aufgehoben und die Grabsteine verkaufte man. Gegenwärtig sind auf dem Gelände des aufgelassenen Friedhofs die Speicher der Gesellschaft Spolchemie aufgestellt.

MOST - BRÜX

Modlitebny

Z roku 1864 pochází zpráva o první novodobé modlitebně zřízené pravděpodobně v jednom z obytných domů. V roce 1867 zakoupil modlitební spolek dům vedle zrušeného hřbitovního kostela sv. Anny a na tomto místě byla v letech 1872-1873 postavena synagoga v eklektizujícím stylu s novorománskými prvky. Jako většinu jiných synagog dostihl i tuto stavbu smutný osud protizidovského pogromu. Dne 10. listopadu 1938 okolo šesté hodiny večerní byla zapálena a vyhořela do základů. Likvidace pozůstatků zdiva proběhla až v roce 1940.

Hřbitovy

Již v průběhu 15. století byl jihovýchodně od městských hradeb založen původní židovský hřbitov. Na počátku 20. století byla hřbitovní plocha určena jako užitková zahrada. V roce 1878 bylo na severozápadním úpatí Hněvina založeno další pietní místo. V areálu pohřebiště se nacházely i typické stavby pro židovské hřbitovy v podobě obřadní síně a hrobnického domku. Později, roku 1933, došlo ke zřízení kolumbária. Po druhé světové válce byl nacisty zdemolovaný hřbitov částečně obnoven.

Gebetshäuser

Aus dem Jahre 1864 stammen die ersten Nachrichten von einem neuen Gebetsraum, der vermutlich in einem der Wohnhäuser eingerichtet wurde. Im Jahr 1867 kaufte die Gebetsgemeinschaft ein Wohnhaus an der aufgehobenen Kirche der Hl. Anna und errichtete an dieser Stelle in den Jahren 1872-1873 eine Synagoge im eklektizistischen Stil mit neoromanischen Motiven. Wie die Mehrzahl der Synagogen war auch diesem Bau das entsetzliche Schicksal des antijüdischen Pogroms beschieden. Am 10. November 1938 um sechs Uhr abends wurde die Synagoge angezündet und brannte bis auf die Grundmauern nieder. Die Überreste der Mauern wurden erst 1940 abgetragen.

Friedhöfe

Bereits im Laufe des 15. Jahrhunderts wurde südöstlich der Stadtmauern der ursprüngliche jüdische Friedhof angelegt. Zu Beginn des 20. Jahrhunderts wurde die Fläche als Nutzgarten ausgewiesen.

Im Jahre 1878 wurde am nordwestlichen Fuß von Knöba (Hněvín) ein weiterer Friedhof angelegt. Auf dem Gelände der Begräbnisstätte befanden sich zudem für jüdische Friedhöfe typische Gebäude wie eine Trauerhalle und das Totengräberhaus. Später, im Jahre 1933, wurde eine Urnenhalle errichtet. Der von den Nationalsozialisten zerstörte Friedhof wurde nach dem Zweiten Weltkrieg teilweise erneuert.

LOVOSICE - LOBOSITZ

Modlitebny

V roce 1691 byla na území města postavena první synagoga. Z pramenů víme, že se jednalo o dřevěnou stavbu, ale není známo, na kterém místě se ve městě nacházela. Taktéž nejsou známy příčiny ani doba zániku této synagogy. Po roce 1704 byla na východním okraji židovské čtvrti v Lovosicích postavena druhá synagoga. K jejímu zničení došlo pravděpodobně při požáru v roce 1739. Rok 1762 byl ve znamení dokončení stavby třetí synagogy. Je však možné, že se jednalo pouze o přestavbu synagogy z roku 1704. Po požáru v roce 1809 se jednoduchý objekt se stánovou střechou dočkal i přestavby. Před první světovou válkou a v roce 1924 proběhly ještě další stavební úpravy. Nicméně Synagoga události druhé světové války nepřečkala a v průběhu roku 1939 byla zbořena.

Hřbitovy

Židovský hřbitov byl založen v roce 1714, a to v západní části města. Během let 1781 a 1803 došlo k jeho postupnému rozšiřování. Svému účelu sloužil až do konce 19. století. Ve dvacátých letech 20. století se město snažilo o jeho zrušení, což se mu podařilo až v roce 1956. Hřbitov postupně chátral a v letech 1972-1973 byly zbytky značně poškozených náhrobků zlikvidovány. V současnosti se na jeho místě nachází bytová zástavba. V roce 1871 došlo k založení nového židovského hřbitova, který byl v roce 1938 vážně poškozen nacisty.

O stavu hřbitova v 60. letech 20. století vypovídá zpráva odborného pracovníka Státního židovského muzea, jež byla sepsána na podzim roku 1965: *"Novodobý židovský hřbitov se přimyká přímo k občanskému hřbitovu. Je v celkem dobrém stavu, až na to, že řada pomníků je povalena a plocha hřbitova je zarostlá plevelem. Lovosický židovský hřbitov není ničím pozoruhodný." Poslední židovský pohřeb proběhl kolem roku 1978 a v roce 1982 byl pro tuto náboženskou skupinu obyvatel zrušen. Stély byly odvezeny na skládku do Čížkovic, plocha byla parkově upravena a v letech 1982 – 1985 byla přestavěna obřadní síň se secesními prvky. Hřbitov se stal součástí městského hřbitova bez náboženského určení.*

Gebethshäuser

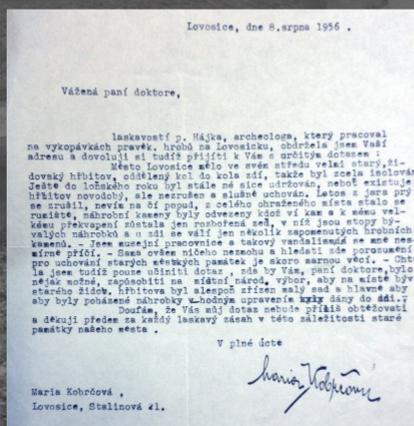
Im Jahr 1691 wurde im Stadtgebiet die erste Synagoge erbaut. Aus Quellen wissen wir, dass es sich hierbei um einen Holzbau handelte, aber es ist nicht überliefert, in welchem Bereich der Stadt sie sich befand. Ebenfalls sind die Ursachen und der Zeitraum des Niedergangs unbekannt. Nach 1704 wurde am östlichen Rand des jüdischen Viertels in Lobositz eine zweite Synagoge errichtet. Zu ihrer Vernichtung kam es vermutlich bei einem Brand 1739. Das Jahr 1762 stand im Zeichen der Fertigstellung der dritten Synagoge. Doch es ist auch möglich, dass es sich dabei um den Umbau der Synagoge von 1704 handelte. Nach dem Brand von 1809 erfuhr sogar der letzte einfache Bau mit Zelt Dach einen Umbau. Dessen ungeachtet überstand die Synagoge nicht die antisemitischen Gewaltakte am Vorabend des Zweiten Weltkrieges und im Verlauf des Jahres 1939 wurde sie abgerissen.

Friedhöfe

Der jüdische Friedhof wurde 1714 im westlichen Bereich der Stadt angelegt. Während der Jahre 1781 und 1803 kam es zu seiner Vergrößerung. Für jüdische Bestattungen diente er bis zum Ende des 19. Jahrhunderts. In den 1920er Jahren war die Stadt um seine Auflösung bemüht, was aber erst 1956 gelang. Nach und nach verfiel der Friedhof und 1972/73 wurden Überreste der stark beschädigten Grabsteine beseitigt. Gegenwärtig befindet sich an seiner Stelle eine Wohnsiedlung.

Im Jahr 1871 kam es zur Gründung eines neuen jüdischen Friedhofs, der 1938 durch die Nationalsozialisten schwer beschädigt wurde. Über den Zustand des Friedhofs in den 1960er Jahren informiert der Bericht eines wissenschaftlichen Mitarbeiters des Staatlichen jüdischen Museums vom Herbst 1965: *"Der neuzeitliche Friedhof schließt unmittelbar an den Bürgerfriedhof an. Er ist in einem ziemlich guten Zustand, bis auf die umgestürzten Grabsteine und den Unkrautbewuchs. Der Friedhof von Lobositz ist durch nichts bemerkenswert."*

Die letzte jüdische Beisetzung fand 1978 statt und 1982 wurde der Friedhof für diese religiöse Gemeinschaft aufgehoben. Die Grabsteine wurden auf einen Ladeplatz in Tschischkowitz (Čížkovic) verbracht, die Fläche richtete man als Parkanlage her und 1982-1985 wurde die Trauerhalle mit Jugendstilelementen umgebaut. Der Friedhof wurde zum Bestandteil des Stadtfriedhofs ohne irgendeine religiöse Ausrichtung.

LOVOSICE - LOBOSITZ

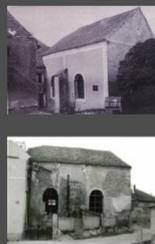
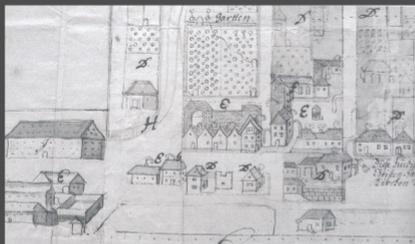
Kofeny Židovské komunity v Lovosicích podle pramenů sahají až do počátku 17. století. Ale pravděpodobně již v 16. století se ve městě tajně usadily některé židovské rodiny vyhnané z Litoměřic. Náboženská obec byla založena v roce 1688 a kontinuálně existovala až do roku 1938, kdy v důsledku genocidy orientované proti této etnické menšině byla nacisty rozbita. Po druhé světové válce již k její obnově nedošlo. Židovská čtvrť vytvářela postupně mezi zástavbou hlavní ulice a labskou nivou. Domy můžeme charakterizovat většinou jako patrové. V letech 1750 a 1809 je bohužel postihl požár. Po těchto požárech byly domy opět vybudovány na stejných místech a až po druhé světové válce došlo k demolicí této bytové zástavby.

Die Ursprünge der jüdischen Gemeinschaft von Lobositz reichen den Quellen nach bis in die Anfänge des 17. Jahrhunderts, jedoch siedelten sich wahrscheinlich bereits im 16. Jahrhundert einige aus Leitmeritz vertriebene jüdische Familien heimlich hier an. Die jüdische Gemeinde wurde 1688 gegründet und existierte ununterbrochen bis 1938, als sie im Zuge des nationalsozialistischen Terrors aufgelöst wurde. Nach dem Zweiten Weltkrieg kam es nicht mehr zu ihrer Erneuerung.

Das jüdische Viertel bildete sich nach und nach inmitten der Bebauung der Hauptstrasse und der Elbau heraus. Die Wohnhäuser können als überwiegend einstöckig charakterisiert werden. In den Jahren 1750 und 1809 fielen sie leider einem Brand zum Opfer. Nach den Bränden wurden die Häuser wieder an gleicher Stelle aufgebaut und erst nach dem Zweiten Weltkrieg kam es zum Abriss dieser Wohnbebauung.

LIBOCHOVICE - LOBOCHOWITZ

První doklady o židovské menšině na území Libochovic můžeme datovat k první polovině 16. století. Náboženská obec zde existovala až do 2. světové války. Po válce však k jejímu obnovení již nedošlo. V polovině 17. století se objevily zmínky o malém sídelním okrsku se synagogou. Tato osídlená oblast se nacházela na předměstí jihozápadně od městské brány. Židovská čtvrť v Libochovicích zřejmě nikdy netvořila uzavřené ghetto a v průběhu 18. století až do první poloviny 19. století se čtvrť rozšiřovala směrem k západu. Zničující požár z roku 1809 byl zásadní událostí jak pro město samotné, tak i pro židovskou čtvrť. Při tomto obrovském požáru vyhořela část této čtvrti i se synagogou.

Die ersten Nachweise über eine jüdische Minderheit auf dem Gebiet von Libochowitz können in die erste Hälfte des 16. Jahrhunderts datiert werden. Eine religiöse Gemeinde existierte hier bis zum Zweiten Weltkrieg. Zu ihrer Erneuerung nach dem Zweiten Weltkrieg kam es jedoch nicht. Um die Mitte des 17. Jahrhunderts wurde ein kleiner besiedelter Bereich mit Synagoge erwähnt. Das besiedelte Gebiet befand sich in der Vorstadt südwestlich vom Stadttor. Das jüdische Viertel von Libochowitz bildete wohl nie ein geschlossenes Ghetto, und im Laufe des 18. Jahrhunderts bis zur ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts vergrößerte sich das Viertel nach Westen hin. Die große Brandkatastrophe von 1809 war ein einschneidendes Ereignis sowohl für die Stadt als auch für die jüdische Gemeinde. Bei diesem großen Feuer brannte sowohl ein Teil des jüdischen Viertels als auch die Synagoge nieder.

Modlitebny

Z roku 1651 pochází písemné dokumenty zmiňující se o první Libochovické synagoze, jejíž konstrukce byla pravděpodobně hrázdná. Dochované listiny z roku 1761 povolovaly Židům stavbu druhé synagogy, která pravděpodobně nahradila svou hrázdnou předchůdkyni. Tato nová synagoga byla v roce 1809 zasažena ničivým požárem. Některé prameny uvádí, že zcela shořela a na jejím místě byla v roce 1835 postavena nová synagoga. Jiné prameny naopak uvádí, že byla opravena a částečně přestavěna. Prokazatelné úpravy proběhly postupně v letech 1863, 1910 a 1931. Až do roku 1941 plnila svou modlitební funkci. Následně stavba přešla do vlastnictví města, které v nově nabytých prostorách mělo zřídit knihovnu nebo městské muzeum. K uskutečnění tohoto záměru ale nedošlo. Bohužel však od doby změny vlastníka objekt postupně chátral. Další osud synagogy poznamenal její prodej v roce 1949 k světským účelům, kdy byla využívána jako skladiště. Později se její interiér přeměnil v prasečí chlévy a nádvoří v hnojiště a výběh pro slepice. Konečná fáze historie synagogy byla napsána v roce 1985, kdy došlo k její demolicí a to bez řádného stavebního průzkumu a dokumentace. V roce 2004 byla na původním místě synagogy odhalena pamětní deska.

Hřbitov

Místní židovský hřbitov byl založen v roce 1584 severozápadně od města. V roce 1846 se přistoupilo k jeho rozšíření. V roce 1947 bylo však toto pietní místo těžce poničeno vandaly a k jeho další devastaci docházelo postupně v průběhu 80. a 90. let 20. století. Po roce 1989 byl hřbitov opraven a náhrobky vztčeny.

Gebethäuser

Von 1651 stammen die ältesten schriftlichen Dokumente, die eine erste Synagoge, vermutlich einen Fachwerkbau, in Libochowitz erwähnen. Erhalten gebliebene Schriftstücke von 1761 gestatteten den Juden den Bau einer zweiten Synagoge, die vermutlich den Fachwerkbau ersetzte. Diese neue Synagoge fiel 1809 einem vernichtenden Feuer zum Opfer. Einigen Quellen zufolge brannte sie ganz nieder und an ihrer Stelle wurde eine neue Synagoge erbaut. Andere Quellen berichten wiederum, dass die Synagoge wiederhergestellt und teilweise umgebaut wurde. Nachweisliche Umbauten fanden in den Jahren 1863, 1910 und 1931 statt, und bis 1941 erfüllte sie ihre Funktion als Gotteshaus. Dann ging das Bauwerk in den Besitz der Stadt über, die in den neu erworbenen Räumlichkeiten eine Bibliothek oder ein Stadtmuseum errichten wollte. Zu einer Umsetzung dieser Absicht ist es jedoch nie gekommen, so dass das Gebäude seit dem Eigentümerwechsel leider kontinuierlich verfiel. Das weitere Schicksal der Synagoge wurde 1949 eingeleitet durch ihren Verkauf und ihre Nutzung als Lagerraum. Später wurde ihr Inneres zu einem Schweinestall umfunktioniert und der Vorhof zu einer Mistgrube und einem Hühnerauslauf verwandelt. Den Schlusspunkt in der Geschichte der Synagoge bildete das Jahr 1985, als es ohne eine ordentliche Bauuntersuchung und -dokumentation zu ihrem Abriss kam. Im Jahr 2004 wurde am ursprünglichen Standort der Synagoge eine Gedenktafel enthüllt.

Friedhof

Der örtliche Friedhof wurde 1584 nordwestlich der Stadt angelegt und im Jahr 1846 nahm man eine Erweiterung vor. 1947 wurde jedoch dieser Gedenkort schwer durch Vandalismus verwüstet, und zu weiteren Verwüstungen kam es immer wieder im Laufe der 1980er und 1990er Jahre. Nach 1989 sanierte man den Friedhof und richtete die Grabsteine wieder auf.

LIBEREC - REICHENBERG

Synagoga

V letech 1887-1889 byla na rohu Rumjancevovy a Sokolské ulice postavena novorenesanční synagoga s průčelní věží podle návrhu vídeňského architekta Karla Königa. Vzhledem ke své monumentalnosti se tato synagoga stala jednou ze zajímavých dominant města. K jejímu zasvěcení došlo v září roku 1889 za přítomnosti představitelů města, židovské obce a dalších institucí. Starosta pronesl při zahájení tato slova: „...vyhovujice vaší prosbě prohlašuji, že město a jeho zastupitelstvo...budou tento nový Boží dům chránit, aby napořád sloužil svému vznešenému účelu; toto prohlášení činím o to raději, když vidím, že tato stavba je dilem pospolitosti, které vzniklo z obětavé, svorné shody velkého počtu našich spoluobčanů, a všechno záleží pouze na tom, aby tato pospolitost ...trvala nadále...; neboť pouze v této pospolitosti je síla naší obce a její budoucnost; bez toho by se naši obci nemohlo dařit a nemohla by se rozvíjet a kráčet vpřed.“

V synagoze probíhaly bohoslužby až do podzimu roku 1938. Během tzv. „Křišťálové noci“ z 9. na 10. listopadu 1938 byla synagoga zapálena a bohužel vyhořela až do základů a v následujícím roce pak byla zcela zbořena. Vzhledem k tomu, že k požáru došlo v odpoledních hodinách 10. 11. 1938, bylo možné celý průběh zdokumentovat a zachytit v několika fotografiích. Kromě těchto snímků existují další dokumentární fotografie, například z přeletu vzducholodě Zeppelin nad vyhořelou synagogou nebo z průběhu bourání synagogy v prosinci 1938 a v lednu 1939.

V roce 1997 započala na místě původní synagogy stavba vědecké knihovny, jejíž součástí je i židovská modlitebna. Stavba budovy byla projektována architektem Radimem Kousalem (ateliér SIAL) a byla dokončena v roce 2000. K zasvěcení nově vystavené modlitebny došlo 9. listopadu 2000, v den 62. výročí tzv. „Křišťálové noci“. Jedná se o první stavbu tohoto druhu postavenou po druhé světové válce ve střední Evropě.

Synagoge

In den Jahren 1887-1889 wurde an der Ecke der Rumjancevova und der Sokolská Strasse eine Synagoge mit Fassadenturm im Neorenaissancestil nach dem Entwurf des Wiener Architekten Karl König erbaut. Angesichts ihrer Monumentalität avancierte diese Synagoge zu einer der dominierenden Sehenswürdigkeiten der Stadt. Ihre feierliche Einweihung fand im September 1889 in Anwesenheit der Vertreter der Stadt, der jüdischen Gemeinde und weiterer Institutionen statt. Der Bürgermeister trug bei der Eröffnung folgende Worte vor:

...ihrem Wunsch entsprechend erkläre ich, dass die Stadt und ihre Vertreter... dieses neue Gotteshaus beschützen werden, damit es für immer seinem edlen Zweck dienen kann; diese Erklärung mache ich umso lieber, als ich sehe, dass dieser Bau ein Werk der Gemeinschaftlichkeit ist und aus hingebungsvoller, einträchtiger Zusammenarbeit vieler unserer Einwohner entstanden ist, und alles hängt nur davon ab, dass diese Gemeinschaftlichkeit...weiterhin währt...; denn nur in der Gemeinschaft liegt die Stärke unserer Gemeinde und ihrer Zukunft; ohne sie könnte sie nicht gedeihen und sich entwickeln und voran schreiten.“

In der Synagoge wurden Gottesdienste bis zum Herbst 1938 abgehalten. Während der sog. „Reichskristallnacht“ wurde die Synagoge in Brand gesetzt und sie brannte bis auf die Fundamente nieder. Im darauffolgenden Jahr wurde sie ganz abgerissen. Da sich der Brand in den Nachmittagsstunden des 10. November 1938 ereignet hat, konnte der gesamte Verlauf der Zerstörung dokumentiert und in einigen Fotos festgehalten werden. Außer diesen Aufnahmen gibt es noch weitere dokumentarische Fotografien, zum Beispiel vom Überflug eines Zeppelin-Luftschiffes über der abgebrannten Synagoge oder vom Ablauf der Abrissarbeiten der Synagoge im Dezember und Januar 1939. Im Jahr 1997 wurde anstelle der ursprünglichen Synagoge der Bau einer wissenschaftlichen Bibliothek begonnen, die auch einen jüdischen Gebetraum einschließt. Der Bau wurde von dem Architekten Radim Kousal (Atelier SIAL) entworfen und im Jahr 2000 beendet. Zur Einweihung des neu erbauten Betraumes kam es am 9. November 2000, am 62. Jahrestag der sog. „Reichskristallnacht“. Es handelt sich dabei um den ersten Bau dieses Typus nach dem Zweiten Weltkrieg in Mitteleuropa.

LIBEREC - REICHENBERG

Kořeny Židovské komunity v Liberci zasahují do 15. století. Avšak od konce 17. století bylo řidší trvalé osídlení přerušeno krátkodobým vypovězením této komunity z města, a to konkrétně v roce 1799 a pak v roce 1810. Díky obchodu se suknem a rozvojem textilního průmyslu se v této lokalitě vytvořila jedna z nepočetnějších židovských obcí v Čechách. V roce 1863 byla v Liberci ustanovena samostatná židovská obec, která měla od roku 1877 vlastního rabína. Obec takto fungovala až do předválečného období, do roku 1938. Po druhé světové válce se mnoho lidí snažilo o její znovuoobnovení. V 60. letech pak byla obec změněna na synagogální sbor a v roce 1992 znovu obnovena jako samostatná židovská obec. Židovské domy ve městě pravděpodobně nikdy netvořily souvislý sídelní okrsek, ale byly rozptýleny mezi ostatní zástavbou.

Modlitebny

Nejstarší modlitebna, o které dnes víme, se nacházela již před rokem 1859 v hostinci J. Spitzce. Jako první novodobá modlitebna v roce 1861 našla své místo v pronajatém sále domu v Blažkově ulici. Od roku 1870 pak sloužila lidem ve Frýdlantské ulici další větší modlitebna, kde se v prvním patře nacházel sál pro muže a ve druhém ženská galerie.

Die Ursprünge einer jüdischen Gemeinschaft in Reichenberg reichen bis ins 15. Jahrhundert zurück. Ende des 17. Jahrhunderts wurde jedoch die sporadische Besiedlung durch eine kurzzeitige Ausweisung dieser Gemeinschaft aus der Stadt unterbrochen, 1799 und daraufhin 1810 wurden die Einwohner vertrieben. Dank des Tuchhandels und der Entfaltung der Textilindustrie entstand hier eine der zahlenmäßig größten Gemeinden in Böhmen. Im Jahr 1863 wurde in Reichenberg eine eigenständige jüdische Gemeinde gegründet, die seit 1877 einen eigenen Rabbiner hatte und bis 1938 bestand. Nach dem Zweiten Weltkrieg bemühten sich viele Menschen um die Erneuerung der jüdischen Gemeinschaft. In den 1960er Jahren wurde sie dann zur synagogalen Vereinigung umgewandelt und 1992 kam es zur Neugründung als eigenständige jüdische Gemeinde. Die jüdischen Häuser bildeten in der Stadt vermutlich nie einen zusammenhängenden Siedlungsbereich, sondern standen zerstreut inmitten der übrigen Bebauung.

Gebetshäuser

Der älteste Gebetsraum, von dem wir heute wissen, befand sich bereits vor 1859 in dem Gasthaus von J. Spitz. Ein erster neuerer Gebetsraum fand 1861 seinen Platz in einem angemieteten Saal in einem Haus in der Blažkova Strasse. Ab 1870 diente der jüdischen Bevölkerung ein größeres Gebetshaus in der Frýdlantská Strasse, wo sich im ersten Stock ein Saal für Männer und im zweiten ein Saal für Frauen befand.

CHOMUTOV - KOMOTAU

Počátky osídlení židovské minority v Chomutově můžeme datovat až ke konci 15. století, a to převážně na území předměstí. Vývoj židovského společenství v Chomutově byl přerušen vypovězením Židů roku 1517, a to až do poloviny 19. století. Od této události se historie této komunity přesunula do okolních vesnic, převážně pak do Údlic, které se staly správním střediskem. Návrat židovských rodin do Chomutova je datován až rokem 1849. Postupný nárůst počtu této menšiny probíhal právě na úkor Údlic. Místní židovská obec byla zřízena až roku 1872 a později pak došlo i k přesunu rabinátu. Zánik židovské obce je spojen s připojením města k třetí říši. Osudy židovského obyvatelstva významně zasáhlo období 1939 – 1942, kdy došlo k jejich transportu do koncentračního tábora.

Modlitebny

Ke konci 15. století se datují zmínky o svatostánku této náboženské komunity, která měla své místo v Mokrém čtvrti. Během návratu Židů ve druhé polovině 19. století proběhla další výstavba domů shromáždění a v roce 1864 stály ve městě již dvě modlitebny. V roce 1876 byla na nároží ulic Mostecká a Karla Buriana provedena výstavba synagogy v novorománském slohu, k jejíž renovaci došlo již po dvaadvaceti letech. Během protizhkovského pogromu v roce 1938 utrpěla synagoga značné poškození a následně došlo k její asanaci.

Hřbitov

K pohřbívání Židů byl využíván hřbitov v Údlicích. V roce 1892 bylo založeno přímo v Chomutově pietní místo, které bylo zřízeno v sousedství nového městského hřbitova. Doba pogromu sebou přinesla bohužel i zničení tohoto hřbitova. Obnovená židovská komunita po roce 1946 využívala hřbitov až do roku 1985, kdy byl pod záminkou parkových úprav společně i s obřadní síní z roku 1910, zničen. V roce 2009 byl slavnostně odhalen památník, který se stal připomínkou tohoto místa.

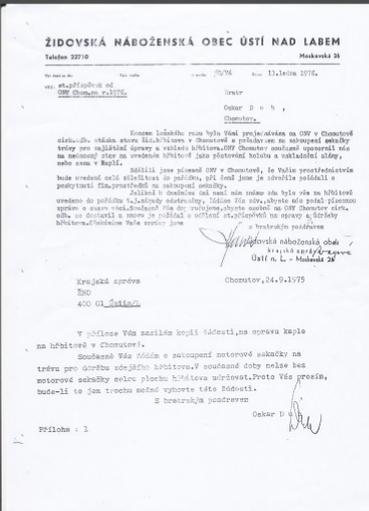
Die Anfänge einer jüdischen Minderheit in Komotau können erst zum Ende des 15. Jahrhunderts datiert werden, und das vor allem im Bereich der Vorstadt. Die Entwicklung der jüdischen Gemeinschaft in Komotau wurde durch die Ausweisung der Juden von 1517 bis in die zweite Hälfte des 19. Jahrhunderts unterbrochen. Das Fortleben der Gemeinschaft verlagerte sich seit diesem Ereignis in die umliegenden Dörfer, vorwiegend nach Eidlitz (Údlice), das zu ihrem Verwaltungszentrum geworden ist. Die Rückkehr jüdischer Familien nach Komotau wird in das Jahr 1849 datiert. Das stetige Anwachsen dieser Minderheit geschah jedoch zum Nachteil von Eidlitz (Údlice). Die örtliche jüdische Gemeinde wurde erst 1872 gegründet und daraufhin kam es auch zur Übertragung des Rabbinales. Der Untergang der jüdischen Gemeinde ist an den „Anschluss“ der Stadt ans Dritte Reich gekoppelt. Das Schicksal der jüdischen Bevölkerung wurde tiefgreifend von dem Zeitraum 1939-1942 geprägt, als die Juden in die Konzentrationslager verbracht wurden.

Gebethäuser

An das Ende des 15. Jahrhunderts werden erste Erwähnungen eines Gotteshauses der jüdischen Gemeinschaft im „Mokrý čtvrt“ genannten Bezirk datiert. Im Laufe der Rückkehr der Juden in der Mitte des 19. Jahrhunderts kam es zu einem weiteren Ausbau von Häusern und 1864 gab es in der Stadt bereits zwei Gebethäuser. Im Jahr 1876 wurde an der Ecke des Mostecká und der Karl Burian Straße eine Synagoge im neoromanischen Stil erbaut, die bereits nach zweiundzwanzig Jahren erneuert wurde. Während des antijüdischen Pogroms 1938 wurde die Synagoge stark beschädigt und anschließend kam es zu ihrer Renovierung.

Friedhof

Zur Bestattung der Juden nutzte man zunächst den Friedhof in Eidlitz (Údlice). Im Jahr 1892 wurde eine Gräberanlage direkt in Komotau neben dem neuen Stadtfriedhof angelegt. Der Pogrom von 1938 brachte jedoch die weitgehende Vernichtung des Friedhofs mit sich. Die nach 1946 erneuerte jüdische Gemeinschaft nutzte den Friedhof weiter bis 1985, als er unter dem Vorwand der Errichtung einer Parkanlage samt der Trauerhalle von 1910 zerstört wurde. Im Jahr 2009 wurde feierlich ein Mahmal enthüllt, das zum Memorandum dieses Ortes wurde.

KADAŇ - KAEDEN

Již od první poloviny 14. století je doložena přítomnost židovské komunity na území Kadaně a od druhé poloviny 15. století zde existovala také náboženská obec. Židovský sídelní okrsek byl vytvořen v jižní části Čechovy ulice, rovnoběžně se západní linií hradeb. Poprvé v roce 1520 a podruhé pak v roce 1650 byli Židé vypovězeni z města. Menšina se poté do města ještě vrátila, ale až po roce 1870. S jejich návratem bylo spjato ustanovení modlitebního spolku z roku 1884. Spolek byl pak od roku 1893 přetřansformován v náboženskou obec, jejíž kontinuální existence byla završena rokem 1938.

Modlitebny

První známá židovská modlitebna se nacházela v křesťanském domě ve Sládkově ulici. Bohoslužby se odehrávaly také v sále hostince U zlatého jelena. Od května roku 1887 byla zřízena modlitebna v obydlí baště městské hrady, v dnešní Sokolovské ulici. V roce 1888 byla tato bašta adaptována na malou synagogu, jejíž stísněné vnitřní prostory brzy zapříčinily to, že lidé o jednotlivá místa museli losovat. Logicky pak tato situace vyústila ve snahu židovského obyvatelstva o výstavbu větší synagogy. V roce 1894 došlo k započatí stavby. Slavnostní zasvěcení novorománské synagogy proběhlo v únoru roku 1900. Historie této stavby byla bohužel tragicky završena 10. listopadu 1938, kdy byla vypálena nacisty. V následujícím roce se její zdivo rozebralo a druhotně použito jako stavební materiál.

Hřbitovy

V 16. století byl východně od města založen židovský hřbitov. Od poloviny 17. století pak o něm nejsou v pramenech ani v literatuře již žádné zmínky. Další zpráva je až z roku 1884 a pojednává o založení nového židovského hřbitova severovýchodně od města. Jeho kapacita byla nedostatečná, a proto byl v roce 1907 rozšířen. Svému účelu sloužil až do roku 1926, kdy byl zcela zaplněn. V průběhu tzv. „Křišťálové noci“ došlo k jeho silnému poškození. V 50. letech se pak jeho plocha stala součástí Kadaňských keramických závodů.

Od roku 1926 je součástí městských hřbitovů také židovská část. Ani tento hřbitov neunikl nacistickému ničení během roku 1938. Následně byly náhrobky využity jako stavební materiál. Plocha hřbitova je dnes druhotně užívána i k pohřbívání a na paměť obětem holocaustu zde došlo 9. května 2005 k odhalení památníku.

Brána na židovský hřbitov

Bereits ab der Mitte des 14. Jahrhunderts ist die Anwesenheit einer jüdischen Gemeinschaft auf dem Gebiet von Kaaden bezeugt und ab der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts existierte hier ebenfalls eine religiöse Gemeinde. Ein jüdischer Siedlungsbezirk bildete sich im südlichen Teil der Čech Straße parallel zu der Stadtmauer heraus. Zum ersten Mal wurden die Juden 1520 und zum zweiten Mal nach 1650 aus der Stadt ausgewiesen. Die jüdische Minderheit kam dann noch einmal in die Stadt zurück, aber das geschah erst nach 1870. Mit ihrer Rückkehr war die Gründung einer Gebetsvereinigung im Jahr 1884 verbunden. Die Vereinigung verwandelte sich dann ab 1893 zur religiösen Gemeinde, deren Fortbestand durch das Jahr 1938 abgebrochen wurde.

Gebethshäuser

Der erste bekannte jüdische Gebetsraum befand sich in einem christlichen Haus in der Sládkova Straße. Gottesdienste wurden ebenfalls im Gasthaus „Zum goldenen Hirsch“ (U zlatého jelena) abgehalten. Ab Mai 1887 wurde ein Gebetsraum in einer bewohnten Bastei der Stadtbefestigung in der heutigen Sokolovská Strasse errichtet. Im Jahr 1888 wurde diese Bastei zu einer kleinen Synagoge umgebaut, deren enge Innenraumverhältnisse zu Folge hatten, dass die einzelnen Plätze unter den Gläubigen verlost wurden. Zwangsläufig resultierten aus dieser Situation die Bemühungen der jüdischen Bevölkerung um den Bau einer größeren Synagoge. Im Jahr 1894 kam es zum Baubeginn und die feierliche Einweihung der neoromanischen Synagoge fand im Februar 1900 statt. Die Geschichte der Synagoge endete leider am 10. November 1938 plötzlich, als sie durch die Nazis ausgebrannt wurde. Im darauffolgenden Jahr wurde ihr Mauerwerk abgebaut und als Baumaterial wiederverwendet.

Friedhöfe

Im 16. Jahrhundert wurde östlich der Stadt ein jüdischer Friedhof angelegt. Ab der Mitte des 17. Jahrhunderts wird er weder in den Quellen noch in der Literatur erwähnt. Eine weitere Nachricht gibt es erst von 1884, und sie berichtet über die Gründung eines neuen jüdischen Friedhofes nordöstlich der Stadt. Seine Kapazität war nicht ausreichend, deshalb wurde er 1907 erweitert. Für Bestattungen diente der Friedhof bis 1926, als er vollständig belegt war. Während der sog. „Reichskristallnacht“ im November 1938 wurde er stark beschädigt. In den 1950er Jahren ging die Fläche dann an die Keramischen Betriebe von Kaaden über. Seit 1926 ist dem Stadtfriedhof auch ein jüdischer Bereich eingegliedert. Auch dieser Friedhof ist nicht der nationalsozialistischen Vernichtung während des Jahres 1938 entkommen. Anschließend wurden die Grabsteine als Baumaterial verwendet. Das Friedhofsgelände wird gegenwärtig wieder zum Beerdigen genutzt und zur Erinnerung an die Opfer des Holocaust wurde hier am 9. Mai 2005 ein Denkmal enthüllt.

ČESKÁ LÍPA - BÖHMISCH LEIPA

Modlitebny

Koncem 16. století byla zřízena první modlitebna pravděpodobně v jednom z židovských domů společně se školou. Ve druhé polovině 17. století byla postavena první synagoga, která byla dřevěná. V roce 1719 bylo vydáno nařízení, podle kterého měla být tato dřevěná synagoga zbořena a přestavěna na kamennou, aby při požáru neohrožovala okolní křesťanské domy. Tato synagoga je zachycena na nejstarším známém dochovaném vyobrazení České Lípy, a to na mědirytině Mauritiusa Vogta z roku 1712 jako objekt ve tvaru rotundy. V roce 1820 synagoga z počátku 18. století částečně vyhořela a v letech 1826 – 1838 jí pak nahradila nová kamenná stavba. Bylo naprosto jasné, že vzhledem k nárůstu populace v židovské obci tato nová synagoga nebude vyhovovat svému účelu a bude nutné provést její přestavbu. Z plánové dokumentace Josefa Goldbacha je zřejmé, že došlo ke změně vnitřního uspořádání.

Zasvěcení synagogy proběhlo 23. září 1864 a k bohoslužbám sloužila až do roku 1938, kdy byla ráno 11. listopadu 1938 zapálena. Avšak jen díky včasnému zásahu místních obyvatel oheň zničila pouze vnitřní prostory. Bohužel, v osm hodin ráno vzplál oheň znovu s takovou silou, že synagoga shořela až do základů. V roce 1995 byl na jejím místě, v ulici U Synagogy, odhalen památník.

Hřbitovy

Ve druhé polovině 16. století byl založen Starý hřbitov, na němž se pohřbívalo až do roku 1905. V průběhu druhé světové války však došlo k jeho demolici a nacisté část náhrobků použili k zasypání říčního ramene Ploučnice a část jako stavební materiál. Mnoho náhrobků také skáceli a poškodili a hřbitov byl nadále devastován i po konci války. Koncem 50. let 20. století se uvažovalo, že by část hřbitova měla být zcela zlikvidována a přeměněna na zimní stadion, ale k realizaci tohoto záměru naštěstí nedošlo. Staré náhrobní kameny byly naházeny na hromadu a náhrobků, které ležely těsně u hřbitova, měly být odvezeny a určeny ke stavbě základů domů. K pozitivní změně došlo až ve druhé polovině 90. let, kdy při záchranných pracích byla řada náhrobků vyzdvížena a postavena. Dodnes se jich dochovalo kolem 140 a nejstarší z nich je z roku 1682.

V roce 1905 byl postaven Nový židovský hřbitov. Jeho součástí se stala i historizující obřadní síň s novorománskými, novorenesančními a maurskými prvky. Od 70. let se hřbitov začal postupně rušit a na jeho místě byla realizována stavba školy. V roce 1983 došlo pak i ke zboření obřadní síně.

Gebetshäuser

Am Ende des 16. Jahrhunderts wurde ein erster Gebetraum gemeinsam mit einer Schule vermutlich in einem der jüdischen Häuser eingerichtet. In der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts errichtete man dann eine hölzerne Synagoge. Im Jahr 1719 sollte laut städtischer Anordnung diese Synagoge abgerissen und durch einen Steinbau ersetzt werden, damit im Falle eines Brandes nicht die umliegenden christlichen Häuser gefährdet wurden. Diese Synagoge ist, als ein Rundbau, auf der ältesten erhaltenen Ansicht von Böhmisch Leipa festgehalten – auf dem Kupferstich von Mauritius Vogt aus dem Jahr 1712. Die Synagoge aus dem 18. Jahrhundert brannte 1820 teilweise aus und wurde in den Jahren 1826-1838 durch einen neuen Steinbau ersetzt. Es war klar, dass in Anbetracht der wachsenden Bevölkerung der jüdischen Gemeinde diese neue Synagoge nicht ausreichen würde und ein Umbau notwendig war. Aus den Unterlagen von Josef Goldbach wird deutlich, dass es aus diesem Grund zu einer Änderung der Innenaufteilung des Baues kam. Geweiht wurde die Synagoge am 23. September 1864 und für Gottesdienste wurde sie bis zum Morgen des 11. November 1938 genutzt, als sie in Brand gesetzt wurde. Dank des Eingreifens der örtlichen Bevölkerung zerstörte der Brand jedoch lediglich die Innenräume. Leider flammte das Feuer um acht Uhr früh des nächsten Morgens erneut mit einer solchen Wucht auf, dass die Synagoge bis zu den Fundamenten abbrannte. Im Jahr 1995 wurde an ihrer Stelle, in der Strasse An der Synagoge (ulice U Synagogy), ein Denkmal enthüllt.

Friedhöfe

In der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts wurde der Alte Friedhof angelegt, auf welchem bis 1905 Beisetzungen stattfanden. Im Laufe des Zweiten Weltkrieges kam es jedoch zu seiner Verwüstung, und die Nationalsozialisten nutzten einen Teil der Grabsteine zur Aufschüttung eines Flussarms der Polzen (Ploučnice) und einen Teil als Baumaterial. Viele der Grabmäler warfen sie um und beschädigten sie, doch der Friedhof wurde auch nach dem Kriegsende weiterhin verwüstet. Ende der 1950er Jahre wurde über eine teilweise Auflösung nachgedacht, aber dieses Vorhaben wurde glücklicherweise nur ansatzweise verwirklicht. Alle Grabsteine wurden auf einen Haufen geworfen und die nahe am Friedhofseingang befindlichen Grabsteine sollten abgeholt werden und als Baumaterial Verwendung finden. Zum positiven Wandel kam es erst in der zweiten Hälfte der 1990er Jahre, als bei Sanierungsarbeiten eine Reihe von Grabsteinen geborgen und aufgerichtet wurden. Bis heute sind um die 140 Steine erhalten geblieben, der älteste stammt aus dem Jahr 1682.

Im Jahr 1905 wurde der Neue jüdische Friedhof angelegt. Zu ihm gehörte auch eine Trauerhalle im Stil des Historismus mit Elementen der Neoromanik, Neorenaissance und maurischen Motiven. Ab den 1970er Jahren wurde der Friedhof schrittweise aufgehoben und an seiner Stelle ein Schulgebäude errichtet. Im Jahr 1983 wurde auch die Trauerhalle abgerissen.

ČESKÁ LÍPA - BÖHMISCH LEIPA

Židovské osídlení v České Lípě je doloženo již od první poloviny 16. století. Zajímavostí je, že během stavebních prací v 19. století bylo na náměstí objeveno pečetiho již ze 14. století, označené za obchodnickou pomůcku žida Rudiga. Tento náleží však nelze ověřit, protože se bohužel v průběhu let ztratilo.

Židé v České Lípě nesměli bydlet ve vnitřním městě až do poloviny 19. století, proto jejich domy lemovaly hradby na východní straně předměstí již od 17. století. Postupně se zástavba rozšiřovala směrem k severu a teprve až v polovině 19. století patřila židovské komunitě celá čtvrť. I přes četné demolicce po druhé světové válce se větší část této čtvrti dochovala až do současnosti. Židovská náboženská obec v České Lípě existovala pravděpodobně již kolem roku 1630. Největší rozkvět však prožívala kolem poloviny 19. století a zanikla roku 1938. Po druhé světové válce došlo k jejímu znovuobnovení a následně pak byla v 50. letech přejmenována na synagogální sbor, který však na přelomu 60. a 70. let 20. století zanikl.

Eine jüdische Besiedlung ist in Böhmisches Leipa bereits in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts nachgewiesen. Bemerkenswert ist, dass während der Bauarbeiten auf dem Marktplatz im 19. Jahrhundert ein Siegel aus dem 14. Jahrhundert entdeckt wurde, das als einem Juden namens Rudig zugehörig bezeichnet war. Dieser Fund kann jedoch leider nicht überprüft werden, da er im Laufe der Jahre verloren gegangen ist.

Die Juden in Böhmisches Leipa durften bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts nicht im Stadtkern wohnen, ihre Häuser säumten deshalb bereits im 17. Jahrhundert die Stadtmauer der östlichen Vorstadt. Nach und nach breitete sich die Bebauung nach Norden aus und erst Mitte des 19. Jahrhunderts gehörte der jüdischen Gemeinschaft ein ganzes Viertel. Trotz zahlreicher Verwüstungen nach dem Zweiten Weltkrieg ist der größere Teil des Viertels bis heute erhalten geblieben.

Die jüdische Gemeinde in Böhmisches Leipa gab es vermutlich bereits um 1630. Ihre Blütezeit erlebte sie jedoch um die Mitte des 19. Jahrhunderts, und um 1938 ging sie zugrunde. Nach dem Zweiten Weltkrieg wurde die jüdische Gemeinde erneuert und in den 1950er Jahren zur synagogalen Gemeinschaft umgewandelt, die jedoch um 1970 unterging.

SOBĚDRUHY - SOBORTEN

Významná židovská komunita sídlila ve vsi Sobědruchy vzdálené asi 6km od centra Teplíc. Od 15. století do 1. poloviny 19. století byla místní náboženská obec stejně početná jako teplotická. Zrušena byla až nacisty v roce 1938.

Modlitebny

Synagoga v Sobědruhách z 18. století nahradila svoji starší předchůdkyni. Její stavební vývoj byl zakončen mezi lety 1957-1958, kdy došlo k jejím zboření. Jednalo se pravděpodobně o jedinou synagogu lvovského typu v Čechách, postavenou dle vzoru synagogy v polském Rzeszówě. Pověsti říkají, že věžní hodiny darovala Marie Terezie. Historika vypráví, že o vizitaci Bohosudova Marii Terezií se při projíždce přes Sobědruchy splašily její koně u místního židovského hřbitova, které zastavil až místní dobrák na návsi. Z vděčnosti pak Marie Terezie věnovala Židům hodiny na věž synagogy.

Hřbitov

Součástí obce je také židovský hřbitov ze 16. století, který do roku 1751 sloužil pro pohřby až z Drážďan. K jeho devastaci došlo až ve druhé polovině 20. století, v současnosti je zčásti obnoven.

Eine bedeutende jüdische Gemeinschaft war auch in der Ortschaft Soborten, 6 km von Teplitz entfernt, angesiedelt. Ab dem 15. Jahrhundert bis zur ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts war die dortige religiöse Gemeinde genauso zahlreich wie die von Teplitz. Aufgelöst wurde sie erst durch die Nationalsozialisten 1938.

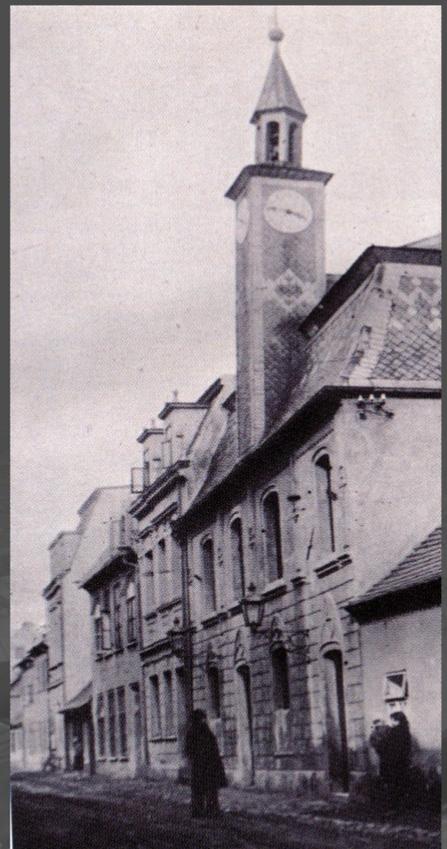
Gebetshäuser

Die Synagoge in Soborten aus dem 18. Jahrhundert ersetzte einen älteren Vorgängerbau ihre bauliche Entwicklung nahm 1957-1958 ein abruptes Ende, als es zu ihrem Abriss kam. Es handelte sich bei diesem Bau um die einzige Synagoge des polnischen Typus in Böhmen, die vermutlich nach dem Vorbild der Synagoge im polnischen Rzeszow erbaut wurde.

Eine Legende besagt, dass die Turmuhr der Synagoge von der Kaiserin Maria Theresia gestiftet worden ist. Demzufolge heißt es, dass während einer Visite von Mariaschein (Bohosudov) die Pferde der Kaiserin bei der Durchfahrt durch Soborten am örtlichen Friedhof durchgegangen sind und erst am Dorfanger von einem hiesigen Bewohner angehalten werden konnten. Aus Dankbarkeit schenkte dann Maria Theresia den Juden eine Uhr für den Turm der Synagoge.

Friedhof

Zur Ortschaft gehörte des weiteren ein jüdischer Friedhof aus dem 16. Jahrhundert, der bis 1751 Beisetzungen diente, die sogar jüdische Familien aus Dresden in Soborten vornehmen ließen. Zur Zerstörung des Friedhofs kam es in der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts, gegenwärtig ist er teilweise instandgesetzt.

TEPLICE - TEPLITZ

Erste Zeugnisse über eine jüdische Besiedlung in Teplitz stammen aus dem 15. Jahrhundert. Eine religiöse jüdische Gemeinde ist ab der 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts belegt. Ende des 16. Jahrhunderts lebte hier bereits eine umfangreiche Gemeinschaft, die fortlaufend anwuchs. Im Laufe des 18. und 19. Jahrhunderts hatte in Teplitz der Rabbiner des gesamten Leitmeritzer Landkreises seinen Sitz. Die Entwicklung der jüdischen Gemeinschaft in Teplitz wurde durch die historischen Ereignisse des Jahres 1938 unterbrochen, zu ihrer Neugründung kam es jedoch bereits 1945 unmittelbar nach dem Zweiten Weltkrieg. Die jüdische Gemeinde von Teplitz wurde 1952 aufgelöst und als synagogale Vereinigung an die religiöse Gemeinde in Aussig (Ústí nad Labem) angegliedert. Zu einer neuerlichen Eigenständigkeit gelangte sie erst 1992. Belege über ein jüdisches Viertel in Teplitz existieren bereits ab dem 16. Jahrhundert. Ab 1620 standen im Bereich zwischen der Dlouhá Strasse und der östlichen Stadtmauer einige jüdische Häuser und durch die Stadtmauern hindurch war der jüdische Friedhof zugänglich. Im Jahre 1668 wurde von der Obrigkeit die Umsiedlung aller verstreut in der Stadt lebenden jüdischen Familien in dieses Viertel angeordnet, welches durch Tore von der christlichen Stadt abgetrennt wurde. Bei einem Brand im Jahr 1793 brannte nicht nur das gesamte Ghetto aus, sondern auch ein Teil der umliegenden Bürgerhäuser. Nach dem Brand wurden die Tore zum Ghetto niemals mehr erneuert, so dass das jüdische Viertel frei in die Stadtstruktur eingliedert wurde. Zu einem weiteren Aufstieg kam es dann im Laufe des 19. Jahrhunderts. Die Häuser teilten sich im wesentlichen auf in die Židovská (später Karlova) Straße und in die Cikánská (später Široká) Straße. Nach dem Zweiten Weltkrieg wurde dieses Stadtviertel komplett niedergeissen. Anstelle des ehemaligen Ghettos entstand der Friedensplatz (Mírové náměstí) und ein vielseitig genutztes Haus der Kultur.

První zmínky o židovském osídlení v Teplicích pochází z 15. století. Židovská náboženská obec je doložena od druhé poloviny 15. století. Koncem 16. století ve městě již žila početná komunita, která postupně narůstala. V průběhu 18. a 19. století sídlil v Teplicích krajský rabín litoměřického kraje. Vývoj židovské komunity v Teplicích byl přerušen historickými událostmi roku 1938 a k jejímu znovuoobnovení došlo již roku 1945 bezprostředně po druhé světové válce. Teplická židovská obec byla zrušena v roce 1952 a ve formě synagogálního sboru byla připojena k náboženské obci v Ústí nad Labem. K jejímu osamostatnění došlo až v roce 1992. Doklady o židovské čtvrti v Teplicích existují již od 16. století. Od roku 1620 stálo v oblasti mezi Dlouhou ulicí a východní městskou hradbou několik židovských domů a hradební fortanou byl zpřístupněn i přilehlý židovský hřbitov. Roku 1668 vrchnost nařídila povinné sestěhování všech rozptýlených židovských rodin po městě do tohoto ghetta, které tak bylo odděleno branami od křesťanské části města. Při požáru roku 1793 vyhořelo nejen celé ghetto, ale zároveň také část měšťanských domů. Po požáru již nebyly brány ghetta nikdy obnoveny a židovská čtvrť se tak volně integrovala do struktury města. K dalšímu rozvoji došlo převážně pak v průběhu 19. století. Domy se vidlicově dělily do Židovské (později Karlovy) ulice a do Cikánské (později Široké) ulice. Po druhé světové válce byla tato městská čtvrť kompletně zbourána. Na místě bývalého ghetta se dnes nachází Mírové náměstí a polyfunkční Dům kultury.

TEPLICE - TEPLITZ

Modlitebny

Teplická synagoga byla postavena v první polovině 17. století na místě starší z 16. století. V průběhu 19. století prodělala stavba klasicistní úpravy. Po ukončení dostavby nové synagogy byla ta stará dočasně uzavřena, ale v letech 1925-1938 znovu sloužila věřícím ortodoxního ritu. Před rokem 1952 došlo k jejímu zboření v rámci likvidace celého ghetta. Nová synagoga byla postavena v letech 1881-1882 v neorenesančním slohu s maurskými prvky, a to podle návrhu vídeňského architekta W. Stiassnyho a teplického architekta H. Rudolpha. Jednalo se o největší synagogu postavenou na našem území. Díky svým rozměrům se stala dominantou města. Bohoslužby v ní probíhaly až do jejího uzavření nacisty v roce 1938. Záměrem města bylo využívat její prostory pro kulturní účely, ale v roce 1939 byla vypálena a relikt obvodových zdí byly následně odstřeleny. V roce 1994 byl na jejím místě postaven památník holocaustu.

Hřbitovy

Roku 1482 směla židovská obec v Teplících založit první židovský hřbitov, který se nacházel za východní městskou hradbou v místě, které se už dříve užívalo k pohřbům (dnes oblast Městského divadla). Svému účelu sloužil hřbitov až do roku 1669, kdy došlo k zazdění fortny, kudy Židé pronášeli své mrtvé a tím byl znemožněn přístup na hřbitov. Roku 1669 byl založen druhý židovský hřbitov, a to severovýchodně za městskými hradbami na kopci zvaném Široký vrch. Postupem doby se mezi lidmi vžil název Židovský vrch, a to díky umístění tohoto hřbitova. V roce 1862 byl na hřbitově pohřben poslední zesnulý. Téhož roku došlo také k jeho uzavření. Nacisté mezi zimou 1939 a jarem 1941 hřbitov zlikvidovali. Náhrobní kameny byly rozprodány nebo použity k opravě silnic a kanalizace. Dnes je židovský hřbitov neupraveným místem, kde je stále možné vidět relikty povalených náhrobků.

V roce 1863 byl na území Teplíc otevřen třetí židovský hřbitov jako součást městských hřbitovů. Jako jeden z mála nebyl tento hřbitov během nacistického období poškozen.

Gebetshäuser

Die Synagoge von Teplitz wurde in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts anstelle einer älteren Synagoge aus dem 16. Jahrhundert erbaut. Im Laufe des 19. Jahrhunderts wurde ein klassizistischer Umbau vorgenommen. Nach der Fertigstellung der neuen Synagoge Anfang der 1880er Jahre wurde die alte vorübergehend geschlossen, diente jedoch zwischen 1925-1938 wieder den Gläubigen des orthodoxen Ritus als Gotteshaus. Vor 1952 wurde sie im Rahmen der Vernichtung des gesamten Ghettos abgerissen.

Die neue Synagoge wurde in den Jahren 1881-1882 im Stil der Neorenaissance mit maurischen Elementen nach dem Entwurf des Wiener Architekten W. Stiassny und des Teplitzer Architekten H. Rudolph, errichtet. Gottesdienste fanden hier bis zu ihrer Schließung durch die Nationalsozialisten im Jahr 1938 statt. Die Stadt beabsichtigte eine Nutzung der Räumlichkeiten für kulturelle Zwecke, doch die Synagoge wurde 1939 durch die Nationalsozialisten ausgebrannt und die Reste der Umfassungsmauern später gesprengt. Im Jahr 1994 wurde an ihrer Stelle ein Denkmal des Holocaust errichtet.

Friedhöfe

Im Jahr 1482 konnte die jüdische Gemeinde in Teplitz den ersten Friedhof hinter dem östlichen Stadttor (heutiger Standort des Stadttheaters), das vormals den Leichenzügen diente, gründen. Seinem Zweck diente der Friedhof bis 1669, als im Zuge der Errichtung des jüdischen Ghettos die Pforte, durch die die Juden ihre Toten zum Friedhof gebracht hatten, eingemauert und somit der Zugang zum Friedhof unterbunden wurde. 1669 legte man einen zweiten Friedhof nordöstlich der Stadtmauern auf der „Široký vrch“ genannten Anhöhe an. Mit der Zeit wurde dafür in der Bevölkerung die Bezeichnung „Židovský vrch“ (Jüdische Anhöhe) üblich. 1862 wurde hier der letzte Verstorbene beigesetzt und im selben Jahr kam es auch zur Schließung. Zwischen dem Winter 1939 und dem Frühjahr 1941 wurde der Friedhof durch die Nationalsozialisten zerstört. Die Grabsteine wurden zu einem großen Teil verkauft oder zur Reparatur von Strassen und Abwasserleitungen genutzt. Heute ist der Friedhof ein verwahrloster Ort geworden, an dem auch weiterhin die Überreste der umgestürzten Grabsteine zu sehen sind. Im Jahr 1863 wurde auf dem Gebiet von Teplitz noch ein dritter jüdischer Friedhof als Bestandteil des städtischen Friedhofes eröffnet. Als einer der wenigen blieb dieser Friedhof während der Zeit des Nationalsozialismus unversehrt.

stará synagoga

sanace ghetta

RADOUŇ – RADAUN

Modlitebna

Nejstarší zmínky o židovském obyvatelstvu na území Radouň jsou z roku 1710. Od první poloviny 19. století stála na území katastru obce Radouň synagoga, která své poslání plnila až do roku 1938. Od tohoto roku zůstala nadále opuštěná a postupně chátrala. V roce 1966 pak proběhlo, díky požadavku národního výboru, posouzení stavu budovy, který byl označen jako velmi špatný a závěrem bylo doporučeno demolice, ke které došlo až po roce 1980.

Hřbitov

V roce 1789 byl založen severozápadně od obce Radouň židovský hřbitov. V polovině 19. a na počátku 20. století byl pak rozšířen. V areálu hřbitova byla mezi lety 1910-1922 postavena osmiboká obřadní síň v novorománském slohu. Od roku 2004 probíhala na území hřbitova kompletní rekonstrukce. V roce 2007 byly vztyčeny všechny stély a v průběhu let 2008-2009 byly všechny náhrobykky restaurovány. Následně pak během let 2007-2010 prošla kompletní rekonstrukcí obřadní síň, která je specifická svým zastřešením odlišným z jednoho kusu železobetonu. V letech 2008-2011 byla znovu postavena zeď, jež byla také osazena novou bránou.

Gebetshäuser

Die ältesten Zeugnisse über jüdische Bewohner auf dem Gebiet von Radaun stammen von 1710. Ab der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts stand auf dem Gelände von Radaun eine Synagoge, die bis 1938 als jüdisches Gotteshaus diente. Von diesem Zeitpunkt an wurde sie verlassen und verfiel zunehmend. Im Jahr 1966 wurde dann auf Wunsch des Nationalausschusses der Zustand des Gebäudes begutachtet, dieser als sehr schlecht beurteilt und ein Abriss empfohlen, der nach 1980 durchgeführt wurde.

Friedhöfe

Im Jahr 1789 wurde nordwestlich der Gemeinde Radaun ein jüdischer Friedhof angelegt. In der Mitte des 19. und nochmals Anfang des 20. Jahrhunderts wurde er dann vergrößert. Auf dem Gelände des Friedhofs wurde zwischen 1910 und 1922 eine Trauerhalle in neoromanischem Stil auf oktagonalem Grundriss errichtet. Seit 2004 findet auf dem Gebiet des Friedhofs eine komplette Rekonstruktion statt. Im Jahr 2007 wurden alle Grabsteine aufgerichtet und im Verlauf der Jahre 2008/09 wurden alle Grabmale restauriert. Des Weiteren wurde in den Jahren 2007-10 die Trauerhalle gänzlich rekonstruiert, die durch ihre Dachkonstruktion aus einem gegossenen Stück Stahlbeton besonders denkwürdig ist. In den Jahren 2008-11 wurde die Friedhofsmauer erneuert und mit einer neuen Pforte ausgestattet.

Synagoga v roce 1967

ÚDLICE - EIDLITZ

První zmínka o židovském obyvatelstvu v Údlících pochází z roku 1535. V průběhu 17. a 18. století se zde vytvořila početná židovská komunita. Počátky místní náboženské obce sahají do 16. století a sídlem krajského rabína Žateckého kraje se Údlice staly v 18. století. Druhá polovina 19. století byla ve znamení přesídlení většiny obyvatel z vesnice do měst. V roce 1893 byl v souvislosti s odchodem obyvatelstva změněn statut náboženské obce na modlitební spolek. Ten byl připojen k židovské obci v Chomutově, ale rabin i nadále sídlil v Údlících. V průběhu 16. století se v severní části městského jádra začala rozvíjet židovská čtvrť. Malá plocha této oblasti byla velice intenzivně zastavěna. Po roce 1954 byla neobydlená již většina židovských domů, které přečkaly události druhé světové války a následně došlo i k jejich zboření.

Modlitebna

Synagoga, vystavěná ve druhé polovině 16. století, prošla v průběhu 17. století rozsáhlou přestavbou. Následná rekonstrukce proběhla již v roce 1782, kdy došlo k požáru židovské čtvrti. Rok 1840 byl zase spojen s klasicistní úpravou. Synagoga sloužila k liturgickým obřadům až do počátku 20. století a v roce 1920 byla zbořena.

Hřbitovy

V 15. století byl založen židovský hřbitov, který plnil svou úlohu až do zaplnění své kapacity v roce 1870. Listopad 1938 byl spojen se značným poškozením tohoto pietního místa nacisty. Náhrobky byly rozebrány a recyklovány na stavební materiál a areál hřbitova byl rozparcelován na menší pozemky. V posledních letech, při úpravách zahrad a přestavbách domů, bylo nalezeno i několik stél.

V roce 1864 byl založen druhý hřbitov, který se také nevyhnul nacistickému válečnému ničení. Zároveň byl využíván k pohřbívání válečných zajatců. V roce 1955 došlo ke zmenšení areálu hřbitova a zboření obřadní síně. Stejný rok byl ale také datem odhalení pomníku obětem nacismu v areálu hřbitova. Další devastaci představovalo odstranění židovských náhrobků po roce 1968. Stélami byl například vydlážděn radniční dvůr. V rámci obnovy piety byly náhrobní kameny opětovně vztyčeny v roce 1997.

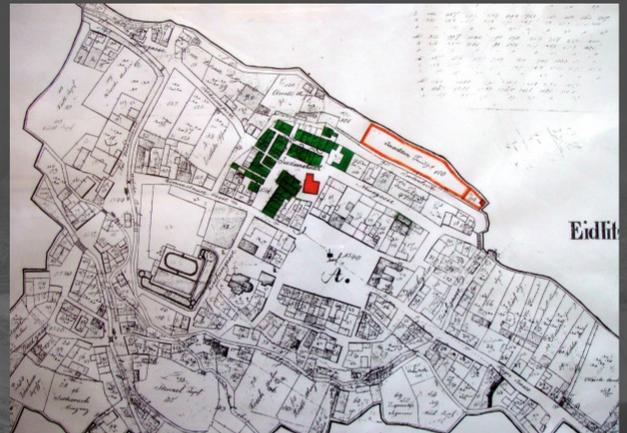
Die ersten Erwähnungen über jüdische Einwohner in Eidlitz stammen aus dem Jahr 1535. Im Laufe des 17. und 18. Jahrhunderts bildete sich hier eine umfangreiche jüdische Gemeinschaft aus. Die Anfänge der hiesigen religiösen Gemeinde reichen bis ins 16. Jahrhundert zurück und zum Sitz des Rabbiners des Saazer Landkreises (Žatecký kraj) wurde Eidlitz im 18. Jahrhundert gewählt. Die zweite Hälfte des 19. Jahrhunderts war bestimmt von der Übersiedlung der meisten Einwohner aus dem Dorf in die Städte. Im Jahr 1893 kam es im Zusammenhang der Abwanderung der Einwohner zur Umwandlung der religiösen Gemeinde in einen Gebetskreis. Der Gebetskreis wurde der Gemeinde von Komotau (Chomutov) angegliedert, während der Rabbiner weiterhin in Eidlitz seinen Sitz hatte. Im Laufe des 16. Jahrhunderts begann sich im Bereich nördlich des Stadtkerns ein jüdisches Viertel herauszubilden. Die kleine Fläche in diesem Bereich war sehr dicht bebaut. Nach 1954 waren die verbliebenen jüdischen Häuser, die den Zerstörungen des Zweiten Weltkrieges Stand gehalten hatten, bereits unbewohnt und später wurden sie abgerissen.

Gebetshaus

Die Synagoge, die in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts erbaut wurde, durchlief im 17. Jahrhundert einen umfassenden Umbau. Eine nächste Renovierung folgte bereits 1782, nachdem ein Brand das jüdische Viertel erfasst hatte. Im Jahr 1840 wurde die Synagoge klassizistisch umgebaut. Sie diente als jüdisches Gotteshaus bis zum Anfang des 20. Jahrhunderts und wurde 1920 abgerissen.

Friedhöfe

Im 15. Jahrhundert wurde der jüdische Friedhof angelegt, auf dem Beisetzungen bis 1870 erfolgten, als seine Kapazität ausgeschöpft war. Im November 1938 kam es zu erheblichen Beschädigungen dieser Begräbnisstätte durch die Nationalsozialisten. Die Grabsteine wurden danach entwendet und als Baumaterial eingesetzt, und das Gelände des Friedhofes wurde in kleinere Grundstücke aufgeteilt. In den letzten Jahren wurden bei den Instandsetzungen der Gärten und der Häuser auch einige Grabsteine gefunden. Im Jahr 1864 wurde ein zweiter Friedhof gegründet, der ebenfalls von den nationalsozialistischen Zerstörungen nicht verschont blieb und gleichzeitig für die Beisetzung von Kriegsgefangenen genutzt wurde. Im Jahr 1955 wurde die Fläche des Friedhofs verkleinert und die Trauerhalle abgerissen. Im gleichen Jahr enthüllte man auf dem Gelände ein Denkmal für die Opfer des Nationalsozialismus. Eine neuerliche Zerstörung der Begräbnisstätte bildete die Beseitigung der jüdischen Grabsteine nach 1968. Mit diesen Grabsteinen wurde zum Beispiel sogar der Rathaushof gepflastert. Im Rahmen der Wiedergutmachung wurden die Grabsteine erneut aufgerichtet.

Zničené židovské památky severních Čech 1938 - 1989

Výstavu připravilo:

občanské sdružení Společnost pro obnovu památek Úštěcka

Na výstavě spolupracovali:

Židovské muzeum v Praze

Židovská obec v Praze

Židovská obec v Teplicích

Národní knihovna

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem

Národní knihovna

Freudeskreis Fulda-Leitmeritz/Litoměřice e.V.

Národní památkový ústav ústřední pracoviště

Národní památkový ústav územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem

Oblastní muzeum v Chomutově

MATANA a.s.

Sdružení pro úštěckou synagogu a hřbitov

Výstavu podpořili:

Ministerstvo kultury ČR

Národní knihovna

Česko - německý fond budoucnosti

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem

Nadace židovské obce v Praze

ÚŠTĚK PO ROCE 1989 AUSCHA NACH 1989

Synagoga

Před rokem 1989 byla synagoga využívána pro chov drůbeže, jako sušárna kožek nebo jako skládka nejrůznějšího odpadu. Počátkem devadesátých let byla velmi vážně staticky narušena a připravovala se její demolice. Objekt se dlouhodobě nacházel bez oken, dveří a podlah, střešou značně zatékalo, což způsobilo postupné poškození krovu a nakonec i úplné zřícení malovaného stropu. V letech 1993 - 2003 prošla synagoga rozsáhlou rekonstrukcí v celkové ceně 5,3 mil. korun. Na krytí těchto nákladů se kromě vlastníka – Federace židovských obcí v ČR, finančně dále podílelo Ministerstvo kultury ČR, Nadační fond Zecher, město Ústěk, Nadace Židovského muzea v Praze a Mezinárodní fond pomoci obětem nacismu z Francie. V synagoze byla na závěr rekonstrukce instalována velmi poutavá expozice věnovaná židovskému školství a od slavnostního otevření v roce 2003 je budova přístupná veřejnosti a slouží ke kulturním účelům.

Hřbitov

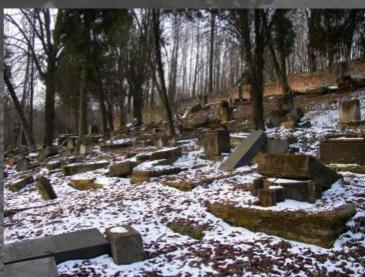
Krátce po roce 1989 se židovský hřbitov v Ústěku nacházel ve zcela zuboženém stavu. Po impozantní budově obřadní síně zůstaly jen sotva patrné základy, velká část hřbitovní zdi byla zničena, naprostá většina náhrobků byla povalena a částečně rozkradena. Po převzetí objektu do svého vlastnictví v roce 2001 započala Federace židovských obcí v ČR a její správní společnost MATANA a.s. s rozsáhlou rekonstrukcí, při které byly postupně vztyčeny a restaurovány poškozené a vyvrácené náhrobky, byla dozděna a opravena hřbitovní zeď a na závěr také osazena chybějící kovaná brána.

Synagoge

Vor 1989 wurden die Räumlichkeiten der Synagoge für Geflügelhaltung, als Trockenraum für Kleintierfell oder als Müllablageplatz genutzt. Anfang der 1990er Jahre war sie statisch stark beschädigt und ein Abriss war geplant. Das Gebäude blieb lange Zeit ohne Fenster, Türen und Fußböden ungenutzt und durch das defekte Dach kam Feuchtigkeit hinein, die eine Beschädigung des Dachstuhl und das Einstürzen der bemalten Decke zur Folge hatte. In den Jahren 1993-2003 wurde die Synagoge für eine Summe von 5,3 Millionen Kronen umfangreich rekonstruiert. An diesen Kosten beteiligten sich außer dem Eigentümer – der Föderation der jüdischen Gemeinden in der Tschechischen Republik – auch das Kulturministerium der Tschechischen Republik, der Stiftungsfond Zecher, die Stadt Auscha, die Stiftung des jüdischen Museums in Prag und die Internationalen Fonds für die Opfer des Nationalsozialismus aus Frankreich. In der Synagoge wurde nach dem Abschluss der Rekonstruktionsarbeiten eine aufsehenerregende Ausstellung zum jüdischen Schulwesen inszeniert. Seit der feierlichen Eröffnung im Jahr 2003 ist das Gebäude öffentlich zugänglich und dient verschiedenen kulturellen Zwecken.

Friedhof

Der jüdische Friedhof in Auscha befand sich kurz nach 1989 in einem gänzlich verwahrlosten Zustand. Von der imposanten Trauerhalle waren kaum mehr die Fundamente zu erkennen, ein großer Teil der Friedhofsmauer war vernichtet und die absolute Mehrheit der Grabsteine umgestürzt und teilweise entwendet worden. Nach der Übernahme des Objektes im Jahr 2001 begann die Föderation der jüdischen Gemeinden in der Tschechischen Republik und ihre Verwaltungsgesellschaft MATANA a.s. mit einer umfassenden Rekonstruktion, während der die niedergedrissenen und zerstörten Grabsteine wieder aufgestellt und restauriert, die Friedhofsmauer ergänzt und repariert und schließlich auch die fehlende geschmiedete Eingangspforte wiedererrichtet werden konnten.

Zničené židovské památky severních Čech 1938 - 1989

Výstavu připravilo:

Občanské sdružení Společnost pro obnovu památek Úštěcka

Záštitu nad výstavou přijali:

Vrchní pražský a zemský rabín Karol Efraim Sidon
Ministerstvo kultury ČR

Na výstavě spolupracovali:

Židovské muzeum v Praze
Filozofická fakulta Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Národní knihovna
Židovská obec v Praze
Židovská obec v Teplicích
MATANA a.s.
Národní památkový ústav ústřední pracoviště
Národní památkový ústav územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem
Freudekreis Fulda-Leitmeritz / Litoměřice e. V.
Sdružení pro úštěckou synagogu a hřbitov
Oblastní muzeum v Chomutově
Regionální muzeum v Teplicích

Výstavu podpořili:

Ministerstvo kultury ČR
Národní knihovna
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem
Česko – německý fond budoucnosti
Nadace židovské obce v Praze
Nadační fond obětem holocaustu
Ústecký kraj
MAS České středohoří
Purkyňova nadace

Výstavu připravili:

Autorský tým: Tomáš Hlaváček, Karel Kuča, Blanka Rozkošná, Michal Stehlík, Barbora Větrovská
Česko-německý koordinátor: Klára Němečková, Marie Funke
Pracovní a organizační tým: Kamila Hlaváčková, Michaela Hrubá, Michal Valenčík, Markéta Prontekerová, Jiří Šlajsna, Lenka Hájková, Tomáš Pulc, Mojmír Malý
Grafika a výroba: Petra Voráčková - DIGRS, Litoměřice
Překlady: Klára Němečková
Jazyková redakce: Frank Brüder, Marie Habrychová
Archivní a ostatní fotografické podklady:
Židovské muzeum v Praze, Společnost pro obnovu památek Úštěcka, Sdružení pro Úštěckou synagogu a hřbitov, Filozofická fakulta Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Národní památkový ústav ústřední pracoviště Praha, Národní památkový ústav územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem, Oblastní muzeum v Chomutově, Regionální muzeum v Teplicích, Oblastní muzeum v Mostě, Oblastní muzeum v Lounech, Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, Podještědské muzeum Karolíny Světlé v Českém Dubu, Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě, Muzeum města Ústí nad Labem, Oblastní muzeum Litoměřice, Archiv města Ústí nad Labem, Státní okresní archiv Chomutov se sídlem v Kadani, Státní okresní archiv Louny, Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, Státní okresní archiv Liberec, Státní okresní archiv Teplice, Státní okresní archiv Most, Státní oblastní archiv Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Státní vědecká knihovna v Liberci, soukromý archiv Jiřího Fiedlera, soukromý archiv Františka Bányaí, Obecní úřad v Hříškově, Stavební úřad Lovosice

WWW.ZNICENEKOSTELY.CZ

Zaniklé nebo z větší části zlikvidované synagogy a židovské hřbitovy na území bývalého Severočeského kraje v letech 1938 – 1989

Verschwundene oder großenteils zerstörte Synagogen und jüdische Friedhöfe auf dem ehemaligen Gebiet Nordböhmens in den Jahren 1938 – 1989

BÍLENCE, okres Chomutov - synagoga přestavěna na obytný dům zřejmě už před 2. světovou válkou, hřbitov zničen nacisty, zbylo z něj torzo
BÍLINA, okres Teplice - synagoga po okupaci upravena k obytným účelům
ČERADICE, okres Louny - synagoga po 1. světové válce adaptována na obecní úřad, ve 30. letech přestavěna na obytný domek, roku 1950 téměř zbořena, dnes zůstává jen torzo
ČESKÁ LÍPA - synagoga vypálena roku 1938, nový hřbitov zlikvidován po roce 1980
ČESKÝ DUB, okres Liberec - hřbitov zlikvidován nacisty
DĚČÍN - starý hřbitov zlikvidován roku 1952, nový hřbitov zlikvidován kolem roku 1970
HOŘANY, okres Most - synagoga přestavěna na obytný dům a po roce 1972 s celou vsí zbořena
HOŘENEC, okres Chomutov - hřbitov zničen nacisty, zbylo z něj torzo
HRÁŠKOV, okres Louny - synagoga zbořena po roce 1950
CHOMUTOV - synagoga zbořena nacisty a hřbitov zlikvidován - změněn na park v letech 1986-1987
JABLONEC NAD NISOU - synagoga zbořena nacisty, hřbitov zlikvidován roku 1968
JIRKOV, okres Chomutov - synagoga od počátku 2. světové války slouží jako skladiště, dnes sběrna druhotných surovin
KADAŇ, okres Chomutov - synagoga zbořena nacisty, starý hřbitov zlikvidován nacisty, nový hřbitov - hřbitovní oddělení - poničeno nacisty
LIBEREC - synagoga vypálena nacisty
LIBYNĚ, okres Louny - synagoga zbořena po roce 1933
LIBOČANY, okres Louny - synagoga zbořena kolem roku 1967
LIBOCHOVICE, okres Litoměřice - synagoga zbořena v roce 1985
LITOMĚŘICE - synagoga zničena bombardováním v roce 1945
LOVOŠICE, okres Litoměřice - synagoga zbořena nacisty, starý hřbitov zlikvidován roku 1956, nový hřbitov poškozen nacisty a počátkem 80. let 20. století zmenšen a zbaven náhrobků
LUBENEC, okres Louny - synagoga zničena nacisty
MAŠTOV, okres Chomutov - synagoga zbořena po roce 1960, hřbitov zdevastován nacisty
MĚCHOLUPY, okres Louny - synagoga po válce přestavěna na obytný dům, hřbitov těžce zdevastován nacisty
MOST - synagoga zbořena nacisty
PODBORÁNSKÝ ROHOZEC, okres Louny - synagoga zbořena kolem roku 1957
PODBORANY, okres Louny - synagoga v roce 1938 zdemolována nacisty, po roce 1948 z větší části zbořena, na jejím místě postaveny garáže, zbytek stavebně splynul se sousedním domem, hřbitov zničen nacisty, zbylo jen torzo
POSTOLOPRTY, okres Louny - synagoga zbořena po roce 1980, starý hřbitov zlikvidován po roce 1970, nový hřbitov zlikvidován po roce 1978
RADOUŇ, okres Litoměřice - synagoga zbořena kolem roku 1980, hřbitov těžce zdevastován po 2. světové válce
ROČOV, okres Louny - synagoga zbořena v roce 1957
ROUDNICE NAD LABEM, okres Litoměřice - třetí synagoga po roce 1953 přestavěna na internát, nový hřbitov těžce poškozen po roce 1985
SOBĚDRUHÝ, okres Teplice - synagoga zbořena před rokem 1958
TEPLICE - stará synagoga zbořena po 2. světové válce, nová synagoga zbořena nacisty v roce 1938, starý hřbitov zlikvidován nacisty, jeho pozemek dnes v soukromém vlastnictví
ÚDLICE, okres Chomutov - starý hřbitov zlikvidován nacisty, nový hřbitov částečně zničen nacisty – dnes torzo
ÚSTÍ NAD LABEM - synagoga zbořena nacisty v roce 1938, nový hřbitov zlikvidován po roce 1980
ÚSTĚK, okres Litoměřice – synagoga po 2. světové válce využívána jako skladiště a pro chov hospodářského zvířectva, hřbitov po 2. světové válce těžce zdevastován místními obyvateli
ŽATEC, okres Louny - hřbitov zničen nacisty, zůstává jen torzo, obřadní síň na hřbitově upravena na bydleni

BÍLENCE – BIELENZ, Kreis Komotau – **Synagoge** vermutlich bereits vor dem Zweiten Weltkrieg zum Wohnhaus umgebaut, **Friedhof** durch die Nationalsozialisten zerstört, davon lediglich Trümmer übrig
BÍLINA – BILIN, Kreis Teplitz – **Synagoge** nach der Besetzung zu Wohnzwecken umgebaut
ČERADICE – TSCHERADITZ, Kreis Laun – **Synagoge** nach dem Ersten Weltkrieg zum Gemeindeamt adaptiert, in den 1930er Jahren zum Wohnhaus umgebaut, 1950 nahezu abgerissen, heute nur ein Torso
ČESKÁ LÍPA – BOHMISCH-LEIPA – **Synagoge** 1938 ausgebrannt, **neuer Friedhof** nach 1980 vernichtet
ČESKÝ DUB – BOHMISCH-AICHA, Kreis Reichenberg – **Friedhof** durch die Nationalsozialisten zerstört
DĚČÍN – TETSCHEN – **alter Friedhof** 1952 vernichtet, **neuer Friedhof** 1970 zerstört
HOŘANY – HARETH, Kreis Brüx – **Synagoge** zum Wohnhaus umgebaut und nach 1972 samt Dorf abgerissen
HOŘENEC – HORSCHENZ, Kreis Komotau – **Friedhof** durch die Nationalsozialisten zerstört, nur noch Trümmer erhalten
HRÁŠKOV – RISCHIKAU, Kreis Laun – **Synagoge** nach 1950 abgebrochen
CHOMUTOV – KOMOTAU – **Synagoge** durch die Nationalsozialisten niedergehauen und der Friedhof vernichtet – später zum Park umgestaltet
JABLONEC NAD NISOU – GABLONZ – **Synagoge** durch die Nationalsozialisten niedergehauen, **Friedhof** 1968 vernichtet
JIRKOV – GÖRKAU, Kreis Komotau – **Synagoge** von Beginn des Zweiten Weltkrieges an als Lagerraum genutzt, heute Materialsammelstelle
KADAŇ – KAADEN, Kreis Komotau – **Synagoge** durch die Nationalsozialisten niedergehauen, **alter Friedhof** durch die Nationalsozialisten vernichtet, **neuer Friedhof** – Friedhofsabteilung – durch die Nationalsozialisten beschädigt
LIBEREC – REICHENBERG – **Synagoge** durch die Nationalsozialisten ausgebrannt
LIBYNĚ – LIBIN, Kreis Laun – **Synagoge** nach 1933 abgerissen
LIBOČANY – LIBOTSCHAN, Kreis Laun – **Synagoge** um 1967 abgerissen
LIBOCHOVICE – LIBOCHOWITZ, Kreis Leitmeritz – **Synagoge** 1985 abgerissen
LITOMĚŘICE – LEITMERITZ – **Synagoge** durch die Bombardements 1945 zerstört
LOVOŠICE – LOBOSITZ, Kreis Leitmeritz – **Synagoge** durch die Nationalsozialisten niedergehauen, **alter Friedhof** durch die Nationalsozialisten beschädigt und Anfang der 1980er Jahre verkleinert und der Grabsteine entledigt
LUBENEC – LUBENZ, Kreis Laun – **Synagoge** durch die Nationalsozialisten zerstört
MAŠTOV – MASCHAU, Kreis Komotau – **Synagoge** nach 1960 abgerissen, **Friedhof** durch die Nationalsozialisten verwüstet
MĚCHOLUPY – MICHELOB, Kreis Laun – **Synagoge** nach dem Krieg in ein Wohnhaus umgebaut, **Friedhof** von den Nationalsozialisten schwer verwüstet
MOST – BRÜX – **Synagoge** von den Nationalsozialisten niedergehauen
PODBORÁNSKÝ ROHOZEC – DEUTSCH-RUST, Kreis Laun – **Synagoge** um 1957 abgerissen
PODBORANY – PODERSAM, Kreis Laun – **Synagoge** 1938 durch die Nationalsozialisten verwüstet, nach 1948 zum großen Teil abgerissen, an ihrer Stelle Garagen erbaut, restliche Bausubstanz dem Nachbargebäude eingegliedert, **Friedhof** durch die Nationalsozialisten zerstört, nur noch Reste erhalten
POSTOLOPRTY – POSTELBERG, Kreis Laun – **Synagoge** nach 1980 abgerissen, **alter Friedhof** nach 1970 vernichtet, **neuer Friedhof** nach 1978 ruiniert
RADOUŇ – RADAUN, Kreis Leitmeritz – **Synagoge** um 1980 abgerissen, **Friedhof** nach dem Zweiten Weltkrieg schwer verwüstet
ROČOV – ROTSCHOW, Kreis Laun – **Synagoge** 1957 abgerissen
ROUDNICE NAD LABEM – RAUDNITZ AN DER ELBE, Kreis Leitmeritz – **dritte Synagoge** nach 1953 zu einem Internat umfunktioniert, **neuer Friedhof** nach 1985 schwer beschädigt
SOBĚDRUHÝ – SOBORTEN, Kreis Teplitz – **Synagoge** vor 1958 abgerissen
TEPLICE – TEPLITZ – **alte Synagoge** nach dem Zweiten Weltkrieg abgerissen, **neue Synagoge** 1938 von den Nationalsozialisten niedergehauen, **alter Friedhof** durch die Nationalsozialisten vernichtet, Grundstück aktuell privat
ÚDLICE – EIDLITZ, Kreis Komotau – **alter Friedhof** durch die Nationalsozialisten zerstört, **neuer Friedhof** zum Teil vernichtet – heute nur Überreste erhalten
ÚSTÍ NAD LABEM – AUSSIG – **Synagoge** durch die Nationalsozialisten 1938 abgerissen, **neuer Friedhof** nach 1980 zerstört

Židovské památky po roce 1989

Jüdische Denkmäler nach 1989

Po společenské změně v roce 1989 dochází v oblasti péče o židovské památky ke zcela zásadnímu a do té doby nepředstavitelnému obratu.

Vlastně úplně poprvé v historii bylo možné přistoupit k opravdu systematické inventarizaci, dokumentaci a k navazující záchraně dochovaných, resp. alespoň nezaniklých objektů. Zdevastované židovské památky byly většinou s menším zdráháním, někde ale i s tuhým odporem, vráceny svým původním vlastníkům, resp. jejich právním nástupcům. Úsilí o jejich obnovu se tak opět mohlo stát jednou z nejdůležitějších funkcí územně příslušných židovských obcí a jejich zastřešujícího orgánu, Federace židovských obcí v ČR.

Není nutné zdůrazňovat, v jakém stavu tyto objekty byly a v některých případech stále ještě jsou. S výjimkou excelentních pražských objektů, socialistický stát synagogy ani židovské hřbitovy většinou za památky vůbec nepovažoval. Dodnes je zajímavé porovnávat míru ochoty obcí a měst spolupracovat se staronovými vlastníky těchto objektů při jejich obnově a údržbě.

Bez přehánění lze však konstatovat, že se za 23 let intenzivní péče stav mnoha památek změnil naprosto k nepoznání. Byly znovu vystavěny rozvalené či rozkradené hřbitovní zdi a márnice. Byly opraveny, nebo alespoň staticky zabezpečeny obřadní síně a hřbitovní domky, v některých z nich byly umístěny malé expozice týkající se historie místních židovských obcí, jiné zatím slouží jako zázemí správců a sklad nářadí. Byly opraveny, znovu vztyčeny a náročně restaurovány tisíce povalených a rozbitých náhrobků, zdokumentovány hebrejské epitafy a jejich obsah je nyní postupně zpřístupňován badatelům. Z větší části byla dokončena rekonstrukce řady architektonicky mimořádně cenných synagog, z nichž většina je dnes znovu přístupná veřejnosti a jsou využívány jako víceúčelové společenské prostory.

Systematická obnova tohoto neobyčejně rozsáhlého fondu židovských památek, uskutečňovaná prostřednictvím židovských institucí a jejich servisní organizace Matana a.s., nemá svým způsobem obdoby ani v evropském měřítku a jako taková si zcela objektivně zaslouhuje mimořádné pozornosti a vážnosti.

Nach den gesellschaftlichen Veränderungen im Jahr 1989 kommt es hinsichtlich der Instandsetzung und Pflege der jüdischen Denkmäler zu einer grundlegenden und bis zu diesem Zeitpunkt ausgeschlossenen Wende.

Es konnte überhaupt zum ersten Mal in der Geschichte des Antisemitismus in Tschechien eine wirklich systematische Inventarisierung, Dokumentation und eine darauf folgende Sanierung der erhaltenen bzw. zumindest nicht verloren gegangenen Bauwerke durchgeführt werden. Die beschädigten jüdischen Denkmäler konnten in den meisten Fällen mit geringem Widerwillen, mitunter aber auch unter hartnäckigem Widerstand ihren ursprünglichen Eigentümern bzw. deren rechtmäßigen Nachfolgern übereignet werden. Die Bemühungen um ihre Erneuerung wurden somit wieder zu einer der wichtigsten Aufgaben der jüdischen Gemeinden und ihrer Schirmorganisation, der Föderation jüdischer Gemeinden in der Tschechischen Republik.

Es muss nicht betont werden, in welchem Zustand sich diese Objekte befanden und in einigen Fällen noch immer befinden. Mit Ausnahme der ihrer herausragenden Bedeutung wegen geduldeten Prager Beispiele betrachtete der sozialistische Staat weder Synagogen noch jüdische Friedhöfe als Denkmäler. Bis heute ist es bezeichnend, das Maß der Bereitschaft einzelner Gemeinden und Städte zur Zusammenarbeit mit den neuen alten Eigentümern dieser Objekte bei ihrer Sanierung und Erhaltung festzustellen.

Ohne maßlos zu sein, kann jedoch festgehalten werden, dass sich in 23 Jahren intensiver Instandsetzung und Pflege der Zustand vieler Denkmäler so weit verwandelt hat, dass sie ihrer zwischenzeitlichen Verfassung in nichts mehr gleichen. Verfallene oder abgetragene Friedhofsmauern und Leichenhallen wurden wieder aufgebaut. Es wurden Trausäle und Friedhofshäuser saniert oder zumindest statisch gesichert, in einigen Gebäuden wurden kleine Ausstellungen zur Geschichte der regionalen jüdischen Gemeinden eingerichtet, andere dienen indes als Werkstatt für Hauswarte oder als Werkzeuglager. Tausende umgestürzte und zerstörte Grabsteine wurden wieder aufgestellt und aufwendig restauriert und es wurden hebräische Epitaphie dokumentiert, deren Inhalt nach und nach Wissenschaftlern zugänglich gemacht wird. Zum großen Teil ist die Rekonstruktion einer Reihe architektonisch bedeutender Synagog abgeschlossen, von denen die meisten wieder der Öffentlichkeit zugänglich sind und als multifunktionale Gesellschaftsräume genutzt werden.

Die systematische Erneuerung dieses außergewöhnlich umfassenden Bestands jüdischer Denkmäler, die mittels der jüdischen Institutionen und ihrer Serviceorganisation Matana a.s. umgesetzt wurde und wird, hat in gewisser Hinsicht nicht einmal im europäischen Maßstab einen Vergleich und als solche verdient sie ganz sachlich außerordentliche Beachtung und größten Respekt.